

## **A pátyi római telep újabb kutatási eredményei**

### **Szakmai beszámoló a T 037267 számú OTKA pályázathoz**

2002-2005. között „A pátyi római telep újabb kutatási eredményei” című OTKA pályázatban egyéni kutatóként még három régész vett részt. (ld. Résztevők listája). Kutatásaik rövid összefoglalását az érmeokről s a kézzelformált kerámiáról a szakmai beszámoló végén közlöm.<sup>1</sup> Ugyancsak készített összefoglalót az állatcsontanyagáról Körösi Andrea, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársa. A terra sigillátákat, még a pályázat előtt (1999-2000-ben) Dr Gabler Dénes határozta meg s ő írja róla a tanulmányt is.<sup>2</sup> Két egyetemista választotta szakdolgozata témájaként a pátyi ásatás egy-egy részletének feldolgozását. Közülük Balogh Tibornak, a pátyi földbemélyített házakról írt munkája jól sikerült. (ld. 2003. évi jelentés)

Az elvégzett munka megfelel a munkatervben írottaknak. Egyedül a bronzkori település objektumainak feldolgozásához nem sikerült külső kutatót találnom, de ez a római telep közlésénél nem elsődleges fontosságú.

A telepkerámia s fémek feldolgozásához sem jelentkeztek egyetemista szakdolgozók. Így én magam rendeztem kor szerint táblákba a főbb formákat. Minden egyes objektumnál külön kitértem az onnan előkerült kerámia, fibula stb. jellegére, kormeghatározó szerepére.

A 4 év során elkészült kb. 600 tárgyrész, többnyire kerámia, de a főbb fibula típusok s a szebb fém s üveg töredékek is szerepelnek közte. Lefotóztuk a nagyobb s díszített tárgyakat, összesen kb. 400 db tárgyfotó készült. Valamennyi rajzot s fotót számítógépre vittem.

Az ásatási rajzokat s fotókat ugyancsak beszkeneltük, így az ásatás teljes dokumentációja s leletanyaga számítógépen van. (A tárgyleltározás is számítógépen történt, Ariadne programban).

A pályázat célja a pátyi római telep 1997-1999. évi kutatásainak ismertetése, összefoglalása s egy végső publikációban való közlése. Ehhez a publikációhoz együtt van a szöveg, a rajzok s a fotók. Szerkesztése s terjedelme a publikációs lehetőségek függvénye.

Jelenlegi beszámolómban rövid összefoglalását adom a fenti cikknek. Kimarad az egyes objektumok részletes leírása, csak a rövidített korszakonkénti összefoglalást közlöm. Az egyes periódusokon belül bemutatva a korszakra jellemző objektum és kerámia típusokat. Majd értékelem telepünk helyzetét mind a pátyi, mind a tágabb Aquincum környéki, római kori településrendszerben.<sup>3</sup>

**Páty-Malom dűlő** (Pest m.). Páty község déli szélénél, a Füzes patak Ny-i partján helyezkedik el lelőhelyünk. Magyarország Régészeti Topográfiája késő kelta telepet, római villagazdaságot, avar s Árpád-kori telepet jelölt itt.<sup>4</sup> Először az M1-es út építését megelőzően, 1982-1984 között folyt régészeti feltárás.<sup>5</sup>

Az M1-es autópálya és 100-as út között a Terminál Rt. tereprendezési munkálatokat kezdett 1997. októberében. Ekkor, 1997. október-novemberében, majd egy év szünet után 1999 tavaszán folytattuk, megelőző feltárás keretén belül, a fenti római telep kutatását.<sup>6</sup>

A felszíni terepbejárás, a fémkeresős kutatások és a többszöri ásatás alapján úgy tűnik, hogy a telep kb. 2 km hosszan húzódott a Füzes patak nyugati partján. Észak felé egészen Páty község mai temetőjének széléig tartott. Dél felé pedig áthúzódott a vasút vonal déli

<sup>1</sup> A bepecsételt kerámiával Maróti Éva nem készült el határidőre. Rövid jelentését már korábban csatoltam a 2003. évi beszámolóhoz.

<sup>2</sup> Jelen beszámolóhoz is adott egy rövid összefoglalást a pátyi sigillátákról.

<sup>3</sup> Helyhiány miatt kimarad az irodalmi hivatkozások többsége is.

<sup>4</sup> MRT 7, 128—129, 13/9. l.

<sup>5</sup> OTTOMÁNYI—GABLER 1985, 185—271.

<sup>6</sup> 1997-ben ásatásvezető Maróti Éva és Ottományi Katalin. Ld. Rég. Kut. 1998, 160—161; 1999-ben ásatásvezető Ottományi Katalin ld. Rég. Kut. 1999, 234—236.

oldalára, ami már Biatorbágy területéhez tartozik. Keleten a Füzes patak határolta, nyugaton pedig, felfelé a domboldalon kb. 250 méter széles volt. Itt egy 50 méteres szünet után kezdődött a telep temetője.

Az 1997. évi feltárás során kiderült, hogy a római telep nagysága, a két út között kb. 9 hektár. Az idő rövideje miatt (összesen 4 hónapot áshattunk a két év alatt), ekkora területen csak szondázó jellegű kutatást tudtunk végezni. A munkagépek által lehumusztolt felületen megnéztük valamennyi, a felszínen látszó nagyobb kőépítkezés nyomát s az alattuk lévő korábbi objektumokat is igyekeztünk feltárni. Néhány helyen a gépi humusztolás után már közvetlenül a korai kemencék, vagy a házak, gödrök feltárásai látszottak.

Az egyes munkaterületeket, miután nem összefüggő feltárás folyt a teljes domboldalon, feltárásuk időrendjében az ABC betűivel jelöltük s különítettük el egymástól.

## **A TELEP PERIODIZÁCIÓJA, KORMEGHATÁROZÁS:**

### **Bronzkor:**

A település több periódusú. A domboldalt legkorábban, a középső bronzkorban lakták, az ún. Váti kultúra lakói.(i.e.1800-1600). Kb.10 gödör s egy földbemélyített gödörház köthető ehhez az időszakhoz.

Sok helyen a későbbi római telep már tönkretette a bronzkori objektumokat, csak a rómaiak kevert bronzkori kerámia utal e korai telep meglétére. Legjellemzőbb ez a két nagy kőépület az „F”/K és a „H” terület alatt.

Leletanyag: Ép kis bögrék, mészbetétes töredékek, nagy tárolóedények.

A **késő kelta-kora római** településen belül nehéz konkrét korszakhatárokat vonni. Nincs olyan világosan elkülönülő törésvonal, mint a 2.század végén a markomann háborúk miatt. A bennszülött kelta eraviszkusz lakosság leletanyaga megtalálható végig a római település első két évszázadában. Egyes típusok rövidebb, mások hosszabb ideig élnek tovább római környezetben. A keltezésben főleg a mellette feltűnő római kerámia megléte, mennyisége s keltező értéke jelent segítséget. Ugyanez érvényes az objektumokra is. A hasonló formájú tárolóvermek, kemencék s gödörházak az i.sz.1. század elejétől a 2.század első feléig, néha a század utolsó harmadáig megmaradnak.

### **Kelta eraviszkuszok - i.sz.1.sz. első fele/közepe:** Augustus-Claudius kor.

E korszakot ketté oszthatnánk egy korábbi, késő kelta s az azt követő már római periódusra, az i.sz. 1.sz. közepén. Ilyen tisztán azonban nem lehet elkülöníteni se az objektumokat, se a leletanyagot.

Legkorábbi érmeink az i.e.2-1.századból valók, de ilyen korú kerámia nincs a telepen. Ezeket az érmekeket később is használhatták, mivel az egyik házban, ahonnan előkerültek (H/1.szelv.) már eraviszkusz, festett sávos kerámiát találunk. Több köztársaságkori érme s egy kelta quinár i.e.31-ből bizonyítja, hogy az itt élő eraviszkuszok már a római foglалás előtt kereskedtek a Birodalommal..

### **Objektumok:**

Római foglалás előtti kelta, eraviszkusz telephez tartozó önálló objektumot nem tudtunk elkülöníteni. Ahonnan ilyen korú leletanyag van, ott egyrészt megjelennek már a legkorábbi római edények is, másrészt későbbi feltöltést vagy fölé épült kora római objektumot figyelhetünk meg. A kora római telep úgy látszik rátelepült a korábbi objektumokra ill. tovább folytatta azokat.

Két helyen van korarómai, markomann háborúban elpusztult gödörházak alatt későkelta periódus. (H/1-2.szelv.mintásan festett és bikónikus kelta edény). Két további gödörház, bár került elő belőlük későkelta kerámia (grafitos és sávos festett) már inkább a kora római telep első periódusához tartozik. (H/4-8-9.szelvénny gödörháza, G/31.szelv.1. gödörháza).

Grafitos kerámia volt az „A” terület kemencéje mellett is s ez az egyetlen objektum, ahol nem került elő római kerámia, csak kelta szürke s kézzelformált anyag. Bár a szárnyas fibulapár itt

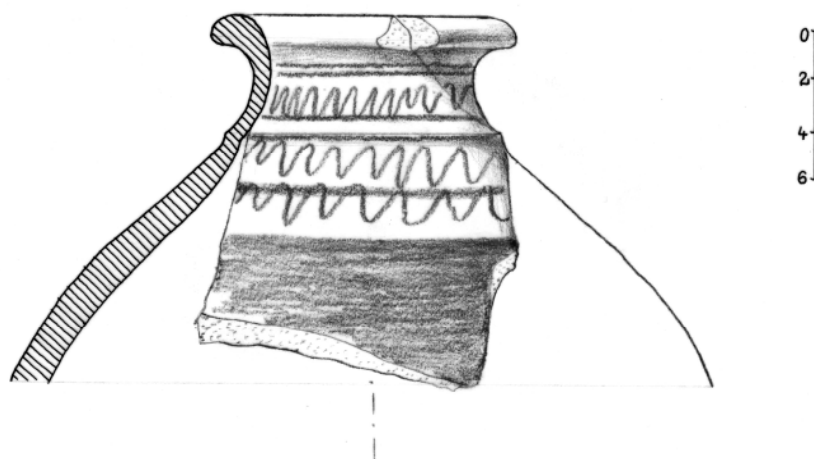
is mutatja az 1.századi használatot.. Átmenet a kelta telep vége s a római telep első periódusa között.

A többi objektumban már mind találunk nagyon kevés római kerámiát, főleg festett edényeket, a sok kelta jellegű, szürke és kézzelformált leletanyag mellett. Ezek az objektumok tároló vermek (22 db), agyagkitermelő s egyéb gödrök (kb. 10 db), különböző kemencék (2 db), kerek gödörházak s gödörház részletek (2 db).<sup>7</sup>

Legjellegzetesebben a méhkas alakú tárolóvermek, melyek az M1-es autópályával párhuzamosan, a feltárt terület északi oldalán húzódtak több sorban. („C” terület) Ezek kb. 1-1,5 m átmérőjű, másfél-két méter mély gödrök. Felszínük s betöltésük égett. Kizárólag ehhez a periódushoz nehéz házat kötni. Többségük folytatódik a következő periódusban is. Formájuk általában kerek.

**Kerámia:** Jellegzetes késő kelta (LT D) leletanyagot sohasem találunk tisztán kelta környezetben. Ilyenek a grafitos és sávós ill. mintásan festett kerámia. A szürke kerámián belül pedig a tojásalakú nagy edények, gyakran besimított díszítéssel.

Van még néhány jellegzetes későkelta, főleg Augustus kori edény forma, melyek előfordulása segíti az egyes objektumok kormeghatározását. Ilyenek pl. talpas tál, Y peremű fedő, duzzadt peremű kis gömbölyű tál, felhúzott fülű besimított korsó. A szürke, simított kerámia többi típusa (S profilú tál, hombárok) a következő évszázadok anyagára is jellemzőek, így pontosabb kormeghatározásra ezen belül nem alkalmasak. Az egyik gödörházban (G/31.szelv.1.obj.) lévő rontott, deformált hombártöredékek a helyi gyártás bizonyítékai. Sigilláták még nincsenek.



### 1. Tojásalakú kelta fazék, besimított díszítéssel

A kerámia anyag vizsgálata alapján több esetben feltételezhetjük, hogy a kelta kerámia, mind a szürke simított formák, mind a grafitos ill. festett sávós edények továbbélnek legalább egy, néha két évszázadon át a római korban. Hasonló a helyzet a kézzelformált edényekkel is.

Feltűnően nagy mennyiségű a római foglалás előtti időszakhoz köthető éremmennyiség is. Bár csak terminus post quem értékűek, viszonylag nagy számuk bizonyítja, hogy lakott volt ez a terület a római foglалás előtt is.<sup>8</sup>

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a kora római telep előzményeként beszélhetünk egy későkelta eraviszkusz településről Pátyon. E telep úgy tűnik folyamatosan

<sup>7</sup> Az egyes periódusokhoz tartozó objektum számokat ld. a táblázatban.

<sup>8</sup> Ld. még Torbágyi Melinda érem összefoglalását.

élt tovább az i.sz. első századában, a római foglalásig, majd töretlenül folytatódott a római korban.

Legsűrűbben lakott része a feltárt telep északi fele a B-C terület egészen a mai M1 alatt lévő 1982-es ásatás területéig. Keleten a patakparton az 'A' terület kemencéje körül, dél felé haladva a G területen telepedtek meg. Jelenlétük leginkább a DK-i sarokban lévő H területen mutatható ki. A telep középső s nyugati felén nem volt ilyen leletanyag (egyetlen helyen, az F kőépületnél találtunk i.sz. 22-ből érmet.)

### **I.sz. utolsó harmada - 2.sz. eleje: Flavius/Domitianus-Trajanus/Hadrianus**

A kelta és dák jellegű kerámián kívül, mely még mindig a leletanyag zömét képezi, festett és bepecsételt római edények valamint egygombos, erősprofilú bronz fibulák jellemzik ezt az időszakot. Az éremforgalom megnő, főleg a Trajanus-Hadrianus korban s feltűnnek az első sigilláták. 1.század végi - 2.sz. eleji dél-galliai árúk egy gödörházban és egy téglalap alakú házban kerültek elő.(F/1,G/19.obj.). Az érmek főleg szórványok, szelvényhez ritkán köthetők, objektumhoz egyáltalán nem.

E korai telep szintjéig nem minden szelvényben volt időnk lemenni, így az ide kapcsolható objektumok száma sokkal nagyobb lehetett a feltártakénál.

### **Lakóházak:**

E periódus lakóházai bennszülött földbemélyített épületek. Nem különíthetők el élesen a korábbi kelta s a későbbi 2.sz.végén elpusztult házaktól. Így egybe tárgyaljuk a típusokat.

**I. Gödörházak:** Formájuk alapján kerek ill. szögletes házakat különíthetünk el.

A házak felmenő fala s teteje kétféle lehetett. Felszínre támaszkodó sátozottóra utal a H/1. háznál a tetőt tartó középső cölöp. Máskor viszont a lenyomatos patics, vagy a külső cölöpek felmenő vertagyag falra s fa tető szerkezetre mutatnak. Faszervezetű előtér s bejárat fölötti tető karólyukai a G/19-nél láthatók. Aljuk tapasztott sárga agyag, vagy döngölt fekete padló.

Kerek kemence a H/1-ben, szögletes kemence a C/28-ban, a többiben csak paticsos tűzhely nyomok.

II. A másik típusú lakóház. téglalap alakú, *félíg földbemélyített ház*. Felmenő vesszőfonatos, paticsfalú, nyeregtes házak. Tájolásuk K-Ny. Méret: kb. 2-3x 4,5 m. Több cölöplyukkal, melyek elrendezése változatos. Pl. Középen három (F/6), északi oldalon három (F/1). Bejáratot jelezhetnek a DNYi sarokban lévő cölöplyukak. Tűzhely csak a H/4-ben van. Tárológödör csatlakozhat hozzájuk az egyik sarokban, a ház síkjából kiugorva

Nem csak lakóházak, hanem gazdasági rendeltetésű objektumok is lehetnek. Pl. F/1 és 6.-ban salak van.

### **Kemence:**

A/3. szelv. Körte alakú, kétosztatú tüzelőterű kelta edényégető kemence típus.

A C/27.szelvényben van egy két kemencés, közös tüzelőterű gazdasági rendeltetésű objektum.

### **Gödörök:**

Az előző periódus méhkas alakú tárolóvermei közül némelyik még ekkor is használatban lehetett, ill. újak létesülnek. A többi gödör sekélyebb. Formájuk nem mindig látszik, néha csak fél gödör került feltárássra a felette lévő objektumok miatt.

**Kerámia:** Továbbélnek a fent már ismertetett szürke simított felületű edények. A kelta típusok közül csak a tojás alakú nagy fazék töredékei fordulnak még elő, a többi már eltűnt.

**Bepecsételt kerámia:** Kelta alaplakosságú területeken tűnik fel Pannoniában, új formákon s mintákkal. Ez utóbbiak a nyugati sigillátákat utánozzák. Bár már az 1.század utolsó negyedében megjelenik, főleg belső díszes lapos tálakon, virágkora a 2.sz. közepe. Pátyon több, mint 100 db került elő.<sup>9</sup> A régi ásatás egyik töredékén Resatus névbélyeg látható, kinek működése az 1.század utolsó harmadában kezdődött. Agyagmázás edények, pecsételéssel is megjelennek. Lapos tálak, kis csészék, gömbölyű, egyenes peremű mélyebb tálak a

---

<sup>9</sup> Részletesen Maróti Éva dolgozza fel.

leggyakoribb formák, belsejükben tűzdelt díszítéssel. Majd a kívül tűzdelt díszű gyűrűs peremű tálak s Drag.37. forma utánzata is feltűnik.

Új római formák s kiviteli technikák jelennek meg.<sup>10</sup> Elsősorban a *festés*. Ezen belül a márványozott festett s sávos festett kerámia a legjellemzőbb. Főleg korsókon, kancsókon, tálak peremén stb. A helyi formák festése mellett ld. váza alakú bikónikus edények, vízszintes peremű ill. befelé ívelő peremű fazekak stb. az itáliai formákat kezdik el utánozni. Igen koraiak, az itáliai előzményre visszavezethető lapos un. pompeji vörös festett tálak utánzatai. Itáliai fazekas bélyegek utánzatai a planta pedis bélyegzők, név nélkül csak vonalkázással belsejében.

*Mintásan festett kerámia:* Kora római mintásan festett kerámia a G/19. gödörházból, s a J/3a szelvény gödréből került elő. Narancs pirosra festett alapon fekete színnel festett mintákat találunk edényeinken (hullámvonal, háromszög, fenyőminta). A forma egyik kis töredéken sem látszik, de az analógiák alapján a besorolhatjuk az Aquincum környéki 1.század végére-2.sz. elejére keltezett műhely gyártmányai közé. A régi ásatás területéről még két töredék tartozik ide.<sup>11</sup>

Megjelennek a különböző típusú nyersszínű korsók is az 1-2.század folyamán.

Feltűnnek a római étkezési kultúrára jellemző dörzstálak. (Drag.36. formát utánzó galléros peremű tálak). Legkorábbi változatuk festett peremű, gyakran csíkos festéssel. Import edények a nagyméretű nyersszínű amfórák. Olajat s bort szállítottak bennük Pannoniába. Már az előző korszak tárolóvermeiben is előfordul belőlük néhány db.



2. itáliai import edény utánzata

A sigillaták mellett a legkorábbi *importedények* közé tartoznak az itáliai vékonyfalú kis bögrék, bordázott fallal vagy barbotin díszítéssel. Pátyon főleg az utánzatok fordulnak elő. A nyugatról jövő import is beindul a Duna vízi útján a Flavius korban. Homokbeszórásos edények, főleg horpasztott falu bögrék kerülnek elő. Aquincumban gyártott utánzataik 2.századiak.

A házikerámia jellegzetes szemcsés, keményre égetett edényeit a következő periódusban ismertetem részletesebben. Néhány típusa már az 1.század végén feltűnik, sőt csak főleg erre az időszakra jellemzőek. pl. háromlábú tálak, vízszintesen kihajló peremű mély tálak stb.

**Kerámiagyártás:** Fazekas kemence csak egy van, az A/3.szelvényben. Kelta típusú, kétosztatú tűzelőtérrel rendelkező fazekas kemence. A rontott edények között hombárok s

<sup>10</sup> A pátyi telep korábbi publikációjában már összefoglaltam a legjellegzetesebb edényformák keltezését s típusait. Ld. OTTOMÁNYI—GABLER 1985, 203—214. Jelenleg csak rövid ismertetést adok s az újabb formákra ill. azóta megváltozott keltezésekre térek ki.

<sup>11</sup> Részletesebben ld. OTTOMÁNYI 2005, 94-99.

besimított hullámvonaldíszes szürke fazekak voltak. Valószínűleg a többi szürke árú (S profilú tál stb.) is itt készült. A kemencéből dörzstálak, festett s nyersszínű edények is előkerültek, de selejt nem volt köztük. Helyi gyártásuk kérdéses.

Rontott, deformált kerámiát több helyről is ismerünk. Bár az objektumok kora az 1.sz. közepétől (G/31.1.obj.) az Antoninus korig (G/27.) terjed, valamennyi szürke, simított vagy besimított árú. Így a kerámiagyártás folyamatosságát bizonyítja a telep első két évszázadában.

Területileg e deformált töredékek egy csoportban a telep DK-i részén kerültek elő. Az itt lévő iparos telep folytatásaként az Antoninus-Severus korban rontott kerámia s égett vassalal utal a helyi ipar meglétére (F/1-6., G/22. szelv.).



### 3. Rontott hombárperem

**Lakosság:** Az itt élő, kelta eredetű emberek emlékeit a későrómai sírokba másodlagosan beépített korarómai sírkövek őrizték meg számunkra.<sup>12</sup> Tulajdonosaik már olyan romanizált kelták voltak, kik átvették ugyan a római sírkőállítás szokását, de nevük még tükrözi kelta származásukat. Négy sírkőről összesen 6 embernek a nevét ismerjük.<sup>13</sup> Keltezésük az 1.sz. utolsó-2.sz. első évtizedei. Bennszülött származású kőfaragó munkái. Anyaguk azonos. Nem Aquincumból hozták ide, hanem egy helyi műhelyben készülhettek, valószínűleg az általunk ismertetett telepen.

Esetleg telepünkhöz köthető s lakosságának további rétegződését jelzi egy pátyi szórványként előkerült Trajanus kori katonai diploma töredék is. A letelepített veteránok a vidéki telepek egyik legjellemzőbb rétegét alkotják, származásuk gyakran ugyancsak bennszülött eredetre vezethető vissza.



### 4. Erősprofilú, egygombos fibula

<sup>12</sup> Bár a temetőből kerültek elő, de a rajtuk lévő nevek a jelenleg tárgyalt településen élő lakosok eredetének megismeréséhez nyújtanak segítséget.

<sup>13</sup> Mráv zsolt olvasata: A filiációval együtt 12 kelta név maradt ránk. Limarus (vagy Epmarus) Cucalonis filius, 16 éves fiú. Magia, Sicionis filia, 52 éves nő, sírkövét férje Semusscuttus, Demionis filius állította. Masia, Cauronis filia, 30 éves nő és férje, Epmagurix Appii filius állította a síremléket. Amio, Masaconis filius, se kora se a sírkő állítója nincs feltüntetve. A végső publikációban Mráv Zs. egy külön fejezetben részletesen ismerteti majd e köveket

## **2.század - markomann háborúig (Hadrianus) Antoninus kor**

A 2.században egészen a markomann háborúig töretlenül továbbért a telep bennszülött lakossága. A romanizáció előrehaladtával rohamosan nő a római építési technikát és kereskedelmi árut igénylő lakosság száma. Ugrásszerűen nőtt a római érmek, a Hadrianus-Antoninus kori sigilláták, a bepecsételt, festett és szürke római kerámia mennyisége. Ez színezi a korábbi kelta jellegű anyagot.

### ***Házak:***

Néhány korábbi gödörház és téglalapalakú földbemélyített ház továbbél, ill. több ilyen típusú lakóház csak ekkor létesül.

Kerek, kissé ovális gödörház az E/2. szelvény mély gödörháza. A markomann háború alatt égett le, akárcsak a korábbi periódusban kezdődő némelyik kerek ház is.

Szögletes vagy téglalap alakú gödörház 4 db van., A gödörházak másik csoportja szabálytalan alakú, nagyméretű, többségét sem sikerült teljesen feltárni a felső kőépületek miatt. (kb. 10 obj.)

A korszak gödörházaiban egyre gyakoribbá válik az agyagtéglákból épített felmenő fal, bár legtöbb helyen továbbra is megmaradt a sövényfal. Nyeregtetőt csak a szabályos cölöpelrendezést mutató F/19-20. gödörházában tudunk megállapítani (középen három cölöp). Máshol a leégett faszénréteg utal a fa tetőszerkezetre. A J/14-nek csak a déli felében volt fából épült tető. Bejáratra utalnak ezek az égett nyomok, cölöplyukak vagy padkák a házak egyik oldalán. Padlójuk lehet tapasztott sárga agyag vagy döngölt fekete padló.

Méretük nagyjából hasonló 5x3,5-4 méter. Tájolásuk általában É-D, kivéve a C/11.szelv. 3.objektumát. Ez az előző periódus K-Ny tájolását követi.

A markomann háború kori égésréteg legtöbb helyen megfigyelhető. Néhány gödörházban Antoninus kori sigilláta utal a planírozás korára, de a ház használata korábbi ld. G/30.1.obj. és G/31.1.obj. összeillő töredék.

A *téglalapalakú félig földbemélyített házak* nyeregtetősek, felmenő paticsos sövényfallal. Tájolásuk a korábbi periódus hasonló formájú házaival ellentétben többnyire É-D.

A házak egyik csoportja *négyszögletes*, ÉK-i sarokban *kemencével* (gyakran kőkemence). Három ház: G/21a, 27, 29/3.obj. egy K-Ny irányú sorban helyezkedik el a domb közepén. A G/21a és 27. felett kőomladék volt (ugyanolyan szögletes, mint maga a ház, talán itt süllýedt meg egy későbbi kőépület omladéka), a G/29. szelvény felszínét pedig a rengeteg kerámia borította. Alakjuk majdnem szögletes. Valamennyi nyeregtető háza, a nyeregtető a K-Ny-i, rövidebb tengelyben futott. Mindegyik házban van még egy-két cölöplyuk máshol is, ami esetleg a bejárat helyét jelzi.(DNy-i ill. DK-i sarok). Alul a háznak tapasztott agyagpadlójuk van. A padlót a G/27. obj. esetében egyszer megújították. A felmenő vertanyag vesszőfonatos paticsfalra a G/27-nél talált lenyomatos patics utal. Kora: Mind a három szelvényben találtunk Antoninus kori sigillátát s 2.sz-i kerámia anyagot. Valószínűleg a markomann háború alatt égtek le. A G/21a és 27. szelvényekben egyforma problémát vet fel a felső kőomladékban ill. még alatta is talált hullámvonaldíszes késő avar kerámia. Főleg, hogy ez a kőkemencés négyszögletes háztípus az avar, honfoglaló s Árpád-kori telepekre jellemző. A harmadik háznál csak római edények vannak.

*Felszíni cölöpház:* Megjelennek, s egyre gyakoribbak lesznek a felszíni cölöpszerkezetes sövényfalú házak is. Teljes körvonalát többnyire nem ismerjük, mert ráépültek a kőépületek. Pl. E, F, H kőépület alatt stb. Néha csak a kőépületek alatti patics vagy sárga agyszint utal egy korábbi házra. Egyetlen esetben állapítható meg a cölöplyukak sorából a ház formája is. ld. G/17.szelv. É-D irányú, téglalap alakú, felszíni építmény. Egyik cölöplyukban vesszőlenyomatos patics, ami arra utal, hogy a felmenő cölöpök közé vesszővel erősített vert agyagfalat tettek.

*Műhely:* Az F/5.objektum keleti felében van egy szabálytalan, hosszúkas, É-D tájolású műhely, több égett betöltésű gödörrel. (keleti oldalán két cölöplyukkal). Két gödörben volt vassalak, az északi oldalon pedig rontott, buborékosra égett kerámia. Fémmegmunkáló műhely állhatott is.

Itt az F területen már az 1.század végén létesült egy ipari negyed, több téglalap alakú, esetleg műhelyként használt házzal ld. F/1,6.obj. Ezt folytatja az F/5.obj., majd a Severus korban az F/4. műhely és F/2,3. gödrök. Valamennyiben volt fémsalak.

A fémművesség további bizonyítékai a G/22.szelvénny kemencéi, melyekből ugyancsak salak került elő.

*Kemence:* Működhetett még az A/3 kemencéje s rontott kerámia a G/27.szelvénnyből utalhat még helyi gyártásra. Római típusú, félig kövekből épített az F/19.szelv. kerek kemencéje. Átlyukasztatott agyagrostélyát nagy lapos kövek tartották s középen egy kőoszlop támasztotta alá. Funkciója kérdéses, rontott kerámia nem volt benne.

Igen sok a szabadtéri tűzhely, kenyérsütő kemence stb., melyeknek többnyire csak átégett patikos alját találjuk meg. (17 db). Valamennyi a G területen került elő.

*Gödrök:*

Egyre több a különböző rendeltetésű gödör (kb. 45 obj.). A telep nyugati szélét egy széles sávban szemétgödrök övezik.(ettől kb. 50 méterre, nyugatra már a temető kezdődik).

**Kőépítkezés:**

A kőépítkezés első periódusa is ekkor, a 2..század első felében - közepén kezdődött Pátyon. Több kőfal ill. kiszedett fal tehető erre az időszakra. Elég sokat kelteznek a Hadrianus-Antoninus kori sigilláták s érmek. Keltező leletanyag hiányában viszont csak rétegtani helyzetük (pl. alatta korábbi gödör, felette későbbi kőépület stb.) alapján lehet ide sorolni a falakat.

Kőépület típusokat nemigen lehet elkülöníteni, mert gyakran felette vannak a későbbi falak. Négyszögletes, egyhelyiséges épület: E/1a szelv. I. kőépület.

Téglalap alakú épület: F/18.szelv. I.kőép., de csak a déli fele van meg.

Derékszögű falsarok: F/12, G/9, 10, J/14 – ennek belső helyiségében lapos kő járólapok is vannak.

Esetleg É-D irányú belső út részlete lehetett a F/20. kőszára. Az összes többi csak rövid falszakasz vagy falomladék.

Valamennyi jól megépített, de szárazfalazásos kőfal. Padlószint nyoma nincs, csak a J/14. lapos kőlapjai alkothatták egy belső udvar kövezett padlóját. A tetőt tegulák fedték az E/1a szelvénny kőépületében s az F/9, G/9. kőfalaihoz tartozó épületnél.

Területileg benépesül ekkor már a teljes domboldal. A korábban gyérekben lakott nyugati és középső részen is létesülnek felszíni házak, gödörházak ill. kőépületek

**Leletanyag:**

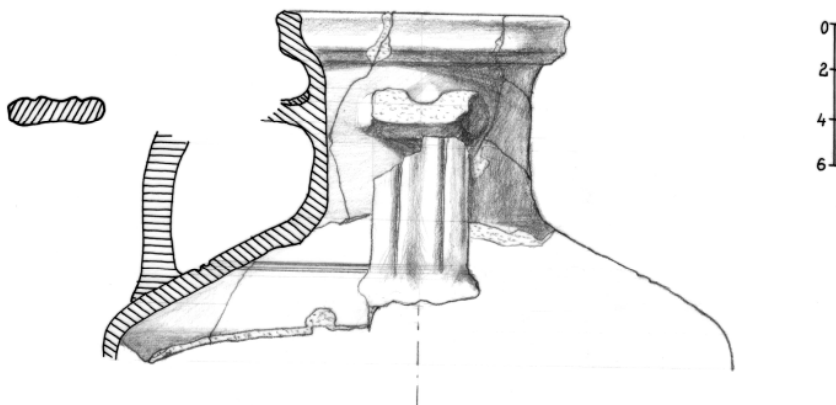
Érmek, sigilláták összefoglalását ld. külön.

A szürke simított kerámiából az S profilú tálak s nagy szürke hombárok élnek tovább a markomann háborúig. Néha még a felhúzott fülű korsók is előfordulnak.

Tovább használják az előző periódusban ismerttetett festett sávos kerámiát, tűzdelt vagy bekarcolt hullámvonal díszítéssel. A márványozott festett edények egy része is e korszak objektumaiban került elő.

Nyersszínű korsóknál új forma a lóherelevél kiöntös változat ill. a kétfülű festett kancsó.



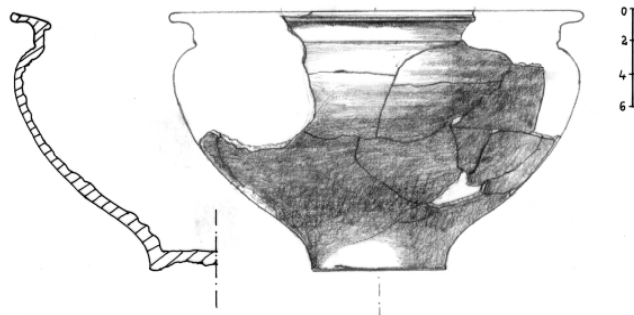


### 5. Festettm korsó

A dörzstálaknál a nagyméretű, nyersszínű s téglaszínű változatok jellemzőek a 2-3.században.

A behúzott peremű lapos tálak a leggyakoribb edényformák a telepkerámiában. Festett peremű változata már az 1.század végén feltűnik, de főleg a 2.században használták. A 2.század közepétől gyakoribb a szemcsés, keményre égetett típus.

A korábbiakban ismertetett import és díszkerámia valamint kelta jellegű szürke áru mellett az 1—3. századi telepek kerámiájában szürke, szemcsés anyagú, keményre égetett házikerámiát találunk. Színük a világosszürkétől a feketéig terjed. Változatos tálformák, korsók, bögrék, fazekak és hombárok tartoznak hozzájuk. Tálak: Behúzott peremű, vízszintesen kihajló peremű, gyűrűs peremű stb. A korsók lóherelevél alakú kiöntővel vagy tagolt peremmel készülnek. A bögrék s fazekak többsége vízszintesen kihajló peremű. Nagyméretű tárolóedények is készültek ilyen vízszintes, bordázott peremmel. Nyakukon bekarcolt vonalak. Peremüket néha szurokba mártva feketére színezték. A fedők egyenes végűek, vagy a behúzott peremű tálak némelyikét használták fedőként is. Már az 1.sz. végén feltűnnek, a 2. században általánosak, de a 3. századi kerámiának is kedvelt formái. Ezen belül a peremkiképzés alapján lehet különbségeket tenni.



### 6. Szemcsés anyagú, vízszintesen kihajló peremű tál

### Severus kor: 2.sz. utolsó harmada—3.sz. első harmada

A település virágkorát a Severusok idején élte. A legtöbb terra sigillata a 2.sz. utolsó negyedére - 3.sz. első harmadára tehető. A markoman háborúk során a telep lakossága nagyrészt kicserélődött. Csak néha figyelhető meg, hogy megújították a korábbi gödörházakat. Néha kőbe épült a korábbi felszíni paticsfalú ház. Leggyakoribb azonban, hogy kőépületek épültek a korábbi földbemélyített házak s gödrök fölé. Egy kőfalú pincés épület került az F/19-20.szelv. gödörháza fölé, belemélyedve a korábbi házba. Két esetben kimutatható, hogy belealapozták a későbbi kőfalat a gödörházba

Gyakran planíroztak a Severus korban, vagy a korszak végén a felső kőépület építése előtt s ilyenkor került Severus kori sigillata a korábbi objektumokba.

Arányaiban sokkal több a kőépület, mint a földbemélyített ház.

**Gödörházak, földbemélyített házak:** Kevesebb a gödörház, a meglévőknek is többnyire csak részletét sikerült feltárni s így nem ismerjük a formáját.

**Szabálytalan téglalap alakú gödörház:** Mindössze egy van, a G/23-a szelvényben. É-D tájolású (8,2x7 m), széle padkásan mélyül lefelé, nyugati szélén tűzhely nyom. Metszetében több égésréteg, felette későbbi kőomladék.

**Téglalap alakú félig földbemélyített ház és műhely:**

Az ide tartozó építmények az „F” területen találhatók. Tájolásuk É-D, méretük 4x2,8 m). Az egyik inkább *műhely*, mint lakóház lehetett.: F/4.obj.

Az F/5.obj. egy nagyobb folt nyugati felében lévő téglalap alakú ház, döngölt padlóval, s több cölöplyukkal. Az objektum keleti részén, egy korábbi, de nem tudjuk meddig használt műhely. A ház padlószintjén s betöltésében sok Severus kori sigilláta.

**Téglalap alakú pince kőfalakkal megerősítve:** F/19a-20.szelv. Severus kori sigilláták kelteznek, vág egy korábbi gödörházat. Egyedülálló forma. K-Ny tájolású (4,2 x 3,6 m). É-i és K.-i oldalát egy soros kőfallal erősítették meg.

**Felszíni házak:** Lehetnek paticsfalú építmények pl. Az F/22.szelv. kőfalai alatt égett paticsréteg futott végig. A patics belső oldalán fehér vakolat. A ház később kőbe épült.

Ugyanez a paticsos szint a környező szelvényekben (F/23b, F/K 19.szelv.) is megtalálható.

A felszíni házak másik fajtája cölöpház. A G/17-b-c-e szelvények felszíni cölöpszerkezetes házában találunk Severus kori sigillátákat is, de a cölöpökben inkább korábbi cserép van. Kora kérdéses.

A „H” kőépület alatt volt egy vagy több korábbi cölöpszerkezetes és gerendavázis építmény, valószínűleg Severus kori. Egyiknek sárga agyagpadlója is meg van, de pontos kiterjedését nem ismerjük. A H/4-a-b- 6. szelvények épülete téglalap alakú több párhuzamos sorba rendezett cölöplyukkal. É-D-i tájolású. Keltező lelete nincs, rétegtan alapján soroltuk ide.

**Gerendavázis ház** a H/4-a-b-6-7. szelvényekben. Téglalap alakú, egy belső osztással rendelkező, É-D-i tájolású felszíni építmény. Alap gerendák árkait találtuk meg, elég hiányosan. Helyenként a gerendák két oldalán vannak a másik felszíni ház cölöplyukai, ill. párhuzamosak egymással. Lehet, hogy összetartozik, vagy egymást követte a két épület. A kőfalak vágják a gerendákat, tehát a kőépületnél mindenképpen korábbi.

**Gödör** ebben a periódusban is található, kb. 10-15 db. Az F terület gödreinek egy csoportja kövekkel van tele s benne cölöplyuk.

**Kőépítkezés:** A feltárt részen kb. 30 helyen figyeltünk meg Severus kori építkezést. Ezek között két nagy kőépület található (F/K és H/kőépület, 400-500 m<sup>2</sup>,) és több közepes nagyságú. Már jóval több épületnél állapítható meg a forma, mint az előző periódusban. Ugyanakkor több a szétszántott, egy falból vagy kőomladékból álló épület maradvány is. Szinte mindegyiknél van Severus kori sigilláta, de ez csak terminus post quem értékű. Az ilyen kőépületek épülhettek a 3.század közepi újjáépítéskor is. Gyakran folytatódnak tovább, 4.századi átépítéssel.

**Négyzet alakú épület:**

F/15. négyszögletes kőomladék, s egy rövidebb falszakasz. (3,8x3 m)

F/22 – 3.századi épület (5,6x4,8 m).

**Téglalap alakú:**

É-D-i tájolás: E/1-4-6. II. kőépület: Egy helyiséges. Talán Severus kori, de inkább 3.sz. közepén épült.

F/18.szelvényben II. kőépület. sárga agyagpadlóval. Több helyiséges. Bizonytalan, hogy fekvő vagy álló téglalap. Kora: Severus kor-3.sz

K-Ny-i irányú fekvő téglalap: G/17.épület (10x5 m), van egy későbbi hozzáépítés a DNy-i sarokban, ekkor már kéthelyiséges lett. A sigilláták alapján az épület Severus kori lehet, s valamikor a 4.század első felében pusztult el

A többi fal maradványánál a forma nem állapítható meg:

### *Több periódusú, sok helyiséges épületek*

**F/ Kőépület:** A domboldal DNy-i felén, a 100-as út mentén található. Déli felét humuszoláskor elvitték. Ny-i zárófala meg van, keleti fele törmelékbe megy át, itt záródása bizonytalan. É-i záró fala részletekben látható. Két részből áll. Középső, korábbi része téglalap alakú, falai mélyebbre alapozottak, jól megépítettek (I. periódus). ÉNy-i sarkában égett paticsos, tegulás rész, kövekkel félkörben kirakva. Talán később beleépített konyha lehetett. A helyiség belsejében agyagtéglákat is szárítottak több sorban. D-i oldalához később két kisebb helyiség épült, sekélyebben alapozott falakkal (Ia. Periódus). Egyik lapos járólappal kövezve. A sigilláták alapján a Severus korban kezdték építeni, majd a 3. század folyamán tovább bővítették. Alatta korábbi sárga agyagpadlószint cölöplyukakkal (Antoninus kori) és egy bronzkori gödörház található. A II. periódusban nyugaton egy L alakú épületrésszel, talán fedett belső udvarral és folyosóval bővül. Déli részén több kisebb helyiség, Egyik helyiségben egy meszes habarcsos réteg, figyelhető meg, oszloptalapzat nyomaival, alatta égett faszenes, paticsos réteg. Ez egy kőépület előtti 2.sz-i paticsfalú építmény lehetett. Falai kevésbé mélyre alapozott, keskenyebb hozzáépítések, kivéve a két zárófalat. Funkciójára utal az ÉNy-i részen talált salak s örlőkő. Az épületnek ezt a részét díszítették a toronymodellek is.

A keleti elszántott részen ugyancsak későbbi, sekélyebbre alapozott falakat, sárga agyagos járósíntet s toronymodell darabot találtunk. Erre is bővíthették a korábbi téglalap alakú épületet.

**H/kőépület:** A domboldal patak s 100-as út között DK-i sarkában található, keleti felére rátelepítették a földdepót. Több periódusú kőépület, alatta cölöpszerkezetes és gerendavázás felszíni épületek, valamint gödörházak és félig földbemélyített házak kerültek elő. Keleti fele a korábbi, nyugati része a későbbi hozzáépítés. Az I. periódusban épült a több kis helyiségből álló ÉK-i rész, falai között az összefüggés még nem tisztázott. E falak néha egymásra épülnek vagy párhuzamosan futnak, nem egykorúak.

II. periódusban épül a Ny-i oldalán három helyiség. Egy téglalap alakú nagy helyiség (I. helyiség) déli felében járólapok maradványaival, közepén egy oszlop talapzat. Belső osztásként vagy későbbi toldásként paticsfala volt, ami leégett. A II. helyiség négyszögletes, mely észak felé egy téglalap alakú helyiséggel folytatódik (III.h.), ennek záródása nem került elő. Az osztófal két oldalán ugyancsak maradtak meg járólapok.

Ia. periódus: Déli oldalához egy kisebb, máshogy tájolt épület csatlakozik (H/2.szelv.), ami valószínűleg a legkésőbbi hozzáépítés.

Ebben az időszakban továbbért az épület keleti fele is. Legfelső döngölt fekete padlószint mind a két részen meg van (ld. 7.fal két oldala), de még az alatta lévő paticsos, téglakemencés szintből is zöldmázás kerámia került elő.

Az egyes periódusok kormeghatározása nehéz, mivel a sigilláták inkább az épület alatti objektumokat keltezik s az érem kevés vagy csak szörványok. A sigilláták többsége a Severus korból való s a II. periódus kőépülete alatti planírozást keltezi valószínűleg a 3. század közepére. 4.sz-i kerámia, mázas s szürke cserepek szinte az egész épület feletti omladéokban voltak, sőt padlószintről, s a járólapok tisztításából is kerültek elő, tehát a kibővített épület fennállt még a század második felében is. Egy 4. századi éremmel keltezett téglából épült „kemence” az I. helyiség közepén bizonyítja, hogy nemcsak lakószobákról van szó. I. helyiség déli fele belső udvar, északi fele esetleg konyha lehetett.

### ***Kerítésfalak:***

A Severus korban épült a terület északi felén egy K- Ny irányú „kerítésfal”, melyet kb. 40 méter hosszan követtünk, majd befordult dél felé.

Ez az „A” fal, melynek nyugati sarka, nem egészen derékszögben (C fal) fordul déli irányba. (C/12-J/3..szelv.) Az un. „A” fal északi oldalán, a nyugati végénél, *utcaszerű* kikövezés, elég

lapos, de apró kövekből. Teljes kiterjedését nem volt időnk megkeresni. Keleti végénél nincs ilyen kikövezés, helyette teknőszerű mélyedé kíséri a fal északi felét, tele kőomladékkal (C/11-12.szelv.1-2.obj.).

A délre forduló „C” kerítésfal folytatása a telep nyugati szélénél (J/5.szelv. F terület) is megfigyelhető volt. A gépi humuszosítás után egy É-D irányú „kerítésfal” két szakaszát mértük fel. (6m, ill. 25 m). Sajnos ide építették a villanyvezetékét 1998 nyarán, így feltárni nem tudtuk.

A sigilláták s egyéb leletek alapján a 3-4.században övezte a településnek ezt a részét.

#### ***Kövezett út:***

A terület közepén a humuszosítás után látszott egy K-Ny irányú, kb. 90 méter hosszú kővonulat, melyből 1999-re csak 40 méter maradt meg a dombtetőn. Szélessége 3-4 méter. Kőalapozású út lehetett, sajnos mindkét végét elvitték a gépek.(J/6-8, 11-13.szelv.). Alatta korábbi gödörházak voltak. Az út felszínén talált sigillata chiara bizonyítja, hogy a telep életének végéig használatban volt ez az „út”. Nyugati folytatásába esnek a J/1,2. falak, de keskenyebbek.

A keleti részen esetleg út részlete volt az A/4.szelv. 18 m hosszú kőomladéka.

Esetleg kövezett belső út volt az F/20-21. szelvényben is. Keskenyebb, É-D irányú omladékos kősor, de nincs folytatása. (szél: kb. 1,5 méter, meglévő h: kb. 15 m). Kerámiája alapján épülhetett a 2.században is.

#### ***Kerámia:***

A római leletanyag uniformizálódott. Eltűnnek a jellegzetes kelta formák, helyét mindenütt a festett, nyersszínű s szürke római áru veszi át. Tipikus római formák, dörzstálak, lapos tálak, füles korsók, tárolóedények, faltenbecherek, mécsesek alkotják a leletanyag többségét. Jó minőségű, keményre égetett anyagból készülnek. Kevés kézzelformált kerámia még mindig előfordul. Sigillátákat nemigen utánoztak a Severus korban, hiszen nagyon sok eredeti áru érkezett.

Importként a Rheinzaberni és westerdorfi sigilláták mellett Raetiából jönnek fényes felületű edények, már a 2.század közepétől. Matt színű, festett Aquincumi utánzataik Severus koriak. Megjelenik a fehér feliratos un. Spruchbecher is (ld. egy töredékét az F kőépületből.).

Ezt a korszakot is egy égésréteg zárja, amely a terra sigilláták tanúsága szerint a 230-as évekre tehető. Nem égett le viszont minden épület, sok helyen kimutatható a folyamatos használat a 4.századig, ill. az égésréteg felett megújított szint vagy hozzátoldott falak figyelhetők meg.

### **3.sz. második fele-4.század:**

A Severus kor végi pusztulás után a 3.század közepén/második felében történt a telep újjáépítése. Keltező leletanyag pl. terra sigillata a 3.század közepéről/ második feléből csak néhány került elő (6 db), köztük egy észak-afrikai gyártmány. A kb. 55 db érem a telep egész területéről elszórva került elő. Néha kőépülethez is köthető, mikor a szelvény melletti kidobott földből vagy a szelvény felszínéről került elő. Az ekkor épült kőépületek többsége állt folyamatosan a 4.sz. közepéig, második feléig. Ebből az időszakból már jóval több az érem s keltező értékű a mázas kerámia. A többrétegű kőépületek legfelső periódusa, főleg ha keletező anyag is volt benne, biztosan erre az időszakra tehető. Az érmek Diocletianustól Gratianusig (383-ig) terjednek. kb. 200 db érem tehető a 4.századra, többsége a század első felére, közepére. A század utolsó negyedében használt érmek (Valens, Valentiniás, Gratianus) kb. 50 db.

A telep objektumoknál, épületeknél nehéz a későrómai korban periódusokat, rétegeket elkülöníteni, mert helyzeténél fogva —ez volt legfelül— többnyire elszántották a rétegeket. Gyakran se alaprajzi formákat, se összefüggéseket nem lehet megállapítani az egyes falak között. Szerencsés helyzetben vagyunk a három nagyobb megmaradt kőépületnél, ahol a késői periódus falait összefüggéseiben sikerült megfigyelni, ld. E,F,H terület. A földbemélyített

objektumoknál néha a rétegtan, de többnyire a mázas kerámia segít keltezni a házakat s gödröket.

**Gödörház:** A korszak valamennyi csak részlet s nem ismerjük a pontos formáját.

Egyik csoportjuk korábbi gödörház, ahol a 4.sz-i kerámia vagy az objektum megújítását s ilyen korú használatát, vagy inkább a késői planírozást s felette álló kőépületet keltezi. Másik csoportjuk új, valóban későrómai korban épült gödörház.

**Kemence:**

Téglalap alakú *kőkemencék* épülnek. Tájolásuk K-Ny, szájjal kelet felé. (2 db)

*Téglából épített kemence* kettő van a H kőépületben, egyiket (H/6.szelv.) Nagy Constantinus érme keltezi.

**Gödrök:**

A kőépületek mellett e késői időszakban is találhatók különböző rendeltetésű gödrök pl.

C/2.szelvény gödrei. Több esetben késői leletanyaggal planíroztak a korábbi gödrök felett:

**Kőépítkezés:**

A két nagy kőépület mindegyikében volt későbbi periódus. Az „F” kőépület II. periódusa tehető erre az időszakra. 4.századi leletanyaga kevés. 3-4.sz-i profilált peremek, zöldmázas, besimított töredékek az épület korai és késői részben egyaránt előfordultak. A „H” terület kőépület második építési periódusa a sigilláták alapján a Severus kor utáni újjáépítéskor kezdődött. Tovább használták a korábbi keleti részt is. Mind a két épületrészből sok zöld mázas kerámia ismert.

Közepes nagyságú kőépületeket találunk az E területen. „E” terület kőépületei: I. Legkorábbi egy négyszögletes, egyhelyiséges épület. Belsejében Antoninus kori sigillata. A másik két kőépület későbbi. Többnyire kiszedett falai maradtak ránk, csak a két épület közös, később kiszélesített K-Ny-i irányú fala áll még. Ettől É-ra egy téglalap alakú helyiség van (II), alatt döngölt sárga agyagpadlójú korábbi felszíni ház, ami a 3.században kőbe épült. A III.épület a déli oldalon több helyiséges, DK-i részét elvitték a gépek. Mind a kettőt sok Severus kori sigillata keltezi, de csak terminus post quemként, lehetnek 3.század közepi épületek is (kerámia leletanyag főleg 3-4.sz.). Az 1.ásónyomból származó több 4.századi érem (337-375) és késő római mázas kerámia az épületegyüttes késői fennállását bizonyítja. Alatta korábbi cölöplyukak, égett faszenes, paticsos réteg és a II..épület egyik fala alatt kemence található.

A rétegtani helyzet s kerámia alapján még kb. 15 épületet tehetünk erre az időszakra. Alaprajz ritkán állapítható meg, inkább csak a nagyobb épületeknél.

*Négyszetalakú épület:* E/1-5.szelv. III. kőép: 6x6 méter, több helyiséges lehetett.

B/7.szelv. négyszög alakú kőomladék.

F/22. kőépület (lehet, hogy Severus kori).

*Téglalap alakú:* É-D-i tájolással - E/II. épület,

H/kőép. I. helyisége, esetleg egy paticsfal déli 1/3-nál kettéosztotta.

K-Ny-i téglalap, többhelyiséges: G/17. kőép. (Severus kori építkezés is lehet).

H/ IV. helyiség

*Téglalap alakú, 2/3-nál belső osztófal:*

F/K Ia. periódus. Déli fele két helyiségre oszlik.

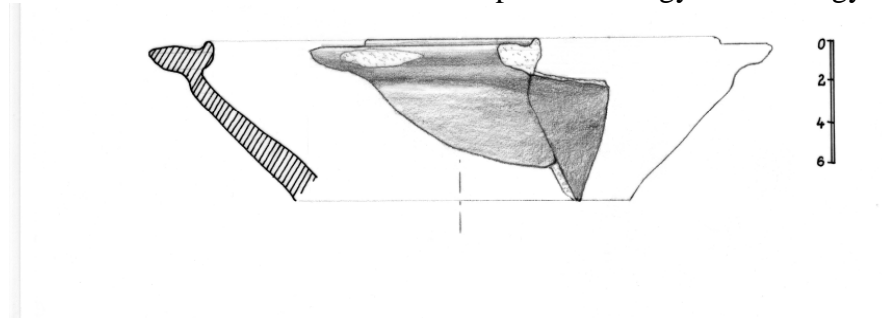
H/kőépület II-III. helyiség együtt alkot ilyen formát.(Később kibővítették folyosóval, belső udvarral s több helyiséggel.)

Folyamatosan használták a 4.században a 3.sz-i kerítésfalakat ill. kövezett utakat is. Bár ekkorra már valószínűleg kinőtte a település a korábbi kerítéseket, mert pl. a falon kívül későbbi szemétgödrök s kőépületek találhatók a B-C területen.<sup>14</sup>

**Kerámia:** Leletanyag alapján a 3.századot nehéz elválasztani az előző korszaktól. Továbbélnek a szokásos római festett, nyersszínű ill. szemcsés, keményre égetett szürke árúk,

<sup>14</sup> Lehet, hogy a fal már eleve csak egy központi részt kerített el, a többi településrésztől, hiszen a B terület kőépületének van Severus kori periódusa is, tehát már megépítéskor kívül volt a falon.

de eltűnnek a kormeghatározást segítő sigilláták. Megnő viszont a helyi utánzatok mennyisége. A 4-sz-i keltezést elősegítő típusok, formák s technikák némelyike már a század elején feltűnik pl. simított kerámia, mások csak a század második felében pl. mázas kerámia, vagy utolsó harmadában ld. besimított kerámia. Mellettük sokáig élnek még a 3.sz-i típusok s technikák is ld. mázas dörzstál festett peremmel. Egyedi darab egy kakasfülű edény töredéke.



#### 7. mázas dörzstál

A házikerámiára a nagyon keményre égetett, szemcsés vagy kavicsos kivitelű, gyakran erős korongolás nyomokkal ellátott edények jellemzők. Élesen alávágott peremű tálak s fedők, profilált peremű fazekak készülnek ilyen anyagból. Mázas kerámián belül kevés vízszintesen kihajló peremű tál, több dörzstál s korsó van pátyi anyagunkban. Besimított díszítésű kerámia csak szórványként ismert az 1-2. ásónyomból, így csak a telep fennállását bizonyítja a 4. század végéig, esetleg 5. század elejéig.



8. Kakasfülű edény töredéke

A terület még az **5.sz. első felében** is lakott volt.. Besimított díszítésű töredékek s az 1982-84-es ásatáson talált púposhátú csontfésű ill. a temető területéről való szórvány cikáda fibula is tanúsítja ezt. A temetőben volt egy sírcsoport is, mely a többitől elkülönülve, más tájolással, 5.sz. első harmadára tehető mellékleteket tartalmazott. (mohazöld üvegek, hunkori ezüst csatok, ezüst ruhatű, csontfésű stb.)<sup>15</sup>

**Avarok:**

<sup>15</sup> 12 ilyen, 5.sz.eleji mellékletekkel ellátott sír volt. Külön sírcsoportot alkottak a temetőn belül. ld. OTTOMÁNYI 2001, 35—74.

*Temetkezés:* A népvándorláskort a telep területére temetett 12, többnyire melléklet nélküli sír képviseli. Nem egy egységes temetőről van szó. A tájolás csak az egyes sírcsoportokon belül egyezik.<sup>16</sup> Részben családi temetkezések lehettek pl. A J területen egy férfi, egy fiatalabb s egy idősebb nő valamint egy gyerek csontváza feküdt. Többnyire azonban gyerek sírok, vagy egyesével, vagy csoportosan. Melléklet csak két sírban volt. Vaskés (J/5.szelv. 4.sír) és avar szemesgyöngyök felfűzött római pénzekkel együtt (G/23.szelv.10.sír).

Az F kőépületben van egy lósír is, melléklet nélkül. Sírgödörben kora római kerámia töredék. Kora kérdéses.

*Telep:*

Késő avar kerámia több szelvényből is ismert, főleg a G területéről, de a környéken máshol is előfordul pl. F kőépület. A J/9. szelvényben avar gyöngy volt (szomszédos a J/5.szelvénnyel sírjaival).. Felszíni szórványként avar övveretek kerültek még elő

A telep a **honfoglalás és Árpád korban** is lakott volt. Szórványként került elő Biborbanszületett Constantinus bronzérme és egy XII.századi pénz. Az Árpádkori telephez három gödör s több szórvány ill. 1.ásónyomból való kerámia töredék köthető.

A dombtetőn feltárt több, mint 900 síros temető nagy része az avar ill. Honfoglalás-Árpádkorhoz tartozik. Ez alapján kiterjedt telepnek kellett lenni a feltárt római telep fölött is. Ezt azonban elvitte a több évszázados szántás.

## **Összefoglalás:**

Pátyon a Füzes patak melletti domboldalon egy hosszan elnyúló, patak parti település, un. vicus helyezkedett el a római korban. Korábbi kelta, eraviszkusz telep folytatásaként jött létre. A rómaiakkal való kereskedelem már a köztársaság korban, de Augustus korában biztosan megindult és folyamatos volt az egész 1.században. Ezt egyelőre csak az érmek bizonyítják, a behozott áruknak az 1.század utolsó harmada előtt nem maradt nyoma. Kezdetben földbemélyített gödörházakban élő helyi, bennszülött népesség lakta.,majd a romanizálódás előrehaladtával, a 2.század első felében megjelentek a kőépületek.A kőépületek nagy száma s nagy területen szétszóródó elhelyezkedése alapján telepünk nem sorolható be az Aquincum környéki villagazdaságok sorába. Nincs egy nagy központi épülete. Már az általunk feltárt területen is két nagyobb (400-500m<sup>2</sup>) s több közepes nagyságú kőépület található. A felszínen szétszántott nyomok alapján kb. 40 helyen mutatható ki kőépítkezés nyoma. (ezek valószínűleg nem mind önálló épületek, néha egy nagyobb épület. több részletben feltárt falairól lehet szó).<sup>17</sup> Kőépületeinknek többnyire csak az alapozása maradt meg, *padlószintjüket* legtöbb helyen már elszántották. Négy épületben sikerült lapos járólapokat megfigyelni, melyeket belső udvarok kikövezésére használhattak.

Terrazzópadló csak törmelékes formában, a felső szántott részből került elő. Egy esetben töredezett téglapadló, két kőépületnél pedig meszes szint látszott, az égésrétegek alatt. Néha döngölt agyagpadló nyomai is kimutathatók.

Tetejüket tegula és imbrex fedte, az F/kőépületnél a világításra szolgáló agyag toronymodell töredéke is megmaradt. Az F/22-nél ablaküveg töredékeket találtunk.

Az épületekben gazdag belső díszítés nyomait nem találtuk. Se padlófűtés, se fűtőcsatorna nincs.

A római kor négy évszázada alatt nem egyformán népesült be a domboldal. A település kisebb, nagyobb részeit kerítésfalak vették körül. Egy ilyen nagyobb falat találtuk meg az ÉNy-i szélén, mely a 3-4.században övezte ezt a részt. A belső úthálózat nyomát több helyen is megfigyelhettük. Széles kövezett út vezetett K-Ny irányban, talán a temetőig. Egy

<sup>16</sup> C területen É-D, J területen Ny-K, G/21a.szelv. É-D, G/23-ban ÉNy-DK.

<sup>17</sup> Az M1 autópálya északi oldalán is több nagy épület nyomai rajzolódnak ki a felszínen. Ugyanez a telep déli szélén is megfigyelhető, a biatorbágyi határban.

másik kevésbé széles kövezett rész É-D irányban futott. A régi ásatáson 1982-1984 között kavicsos járósíntet, valószínűleg belső utcát figyelhettünk meg.

Házsort csak egy helyen találunk, a domb közepén lévő „G” területen. Három félig földbemélyített szögletes, belső kemencés ház. Bár az „F” terület déli szélén is majdnem egy sorban követik egymást a házak (F/1-6.obj.), de nem mind egykorúak.

A telepet a nyugati szélén szemétdöbrök sora övezte. É-on tárolóvermeket találunk több sorban a későkelta-korarámai periódusban. Ipari negyed valószínűleg a déli (F-G) területen volt. Itt egy csoportban kerültek elő egyrészt a kerámiagyártás másrészt a fémmegmunkálás bizonyítékai. A G területen szabadtéri kemencék csoportjai kerültek napvilágra, némelyikben salak maradványokkal.

A házipar bizonyítéka még a számtalan örlőkő s orsógomb s van egy kőmoszarunk is.. Vasszerszámok (kések, sarlók, véső stb.), egyéb használati tárgyak (vödörfülek, szögek, vasláncok) szép számmal kerültek elő. A szögek nagy mennyisége, főleg a kőépületeken belül a tetőszerkezet ácsolt fagerendázatára utal. Az állattartás emlékei a vályú s vaskolomp töredékek.<sup>18</sup>

Telepünk a Savaria – Aquincum út mentén feküdt.<sup>19</sup> Ez magyarázza a feltűnően nagy számú sigilláta s éremanyagot, valamint a kerámiában s a fibulák között jelentkező egyéb import edényeket. A kerámia többi része is változatos s sok az Aquincumban gyártott termék. Pl. Resatus tál, sigilláta utánzatok stb..

A vicus római kori neve sajnos nem maradt fenn<sup>20</sup>. A településről egyetlen feliratos kőemlék sem került elő. Csak a temetőben voltak ilyen, másodlagosan beépített sírkövek, kelta eredetű, bennszülött nevekkal. A település temetője, kb. 50 méterre nyugat felé található, a dombtetőn.<sup>21</sup>

MRT 7

Magyarország Régészeti Topográfiája 7. Pest megye régészeti topográfiája XIII/1. A budai és szentendrei járás. Szerk.: I. TORMA,. Budapest 1986.

OTTOMÁNYI 2001

Hunkori sírok a pátyi temetőben, ArchÉrt 126, 35—74.

OTTOMÁNYI 2005

Mintásan festett kora római kerámia a budaörsi és pátyi telepről, ArchÉrt 130,53—103.

OTTOMÁNYI—GABLER

K. OTTOMÁNYI—D. GABLER: Római telepek Herceghalom és Páty határában (A pátyi terra sigilláta), StudCom 17 (1985), 185—272.

1985

Rég.Kut.

Régészeti Kutatások Magyarországon, Budapest.

<sup>18</sup> Ld., még az állatcsont elemzést Körösi Andreától.

<sup>19</sup> Részletesebben ld. OTTOMÁNYI—GABLER 1985, 185.

<sup>20</sup> Nem vagyunk olyan szerencsés helyzetben, mint a közeli Budaörsi ásatáson, ahol egy felirat megőrizte a pagus s a rajta lévő vicusok nevét is. ld. OTTOMÁNYI Rég.Kut.2003, 170.

<sup>21</sup> Kora római csontvázas, hamvasztásos s körárkos temetkezéseket találunk itt, majd a későrómai korban gazdag téglá s kőláda sírokat, valamint szegényesebb földsíros temetkezéseket. Az egész temetőt kettévágja az M1 autópálya.



### Az objektumok korok szerinti megoszlása

Obj.szám	Eraviszku sz - 1.sz. közepe	1.sz. vége- 2.sz. eleje	2.sz. Hadr.- Ant.	2.sz.vége- 3.sz.eleje	3.sz. közepe/ 2.fele	4.sz. első fele	4.sz. 2.fele- vége	Egyé b
„A” kemence	+-----							
„A” kőkemence			?-----	-----	-----	?		
„A” rábontás gödör			fibula	-----+				
„A” rábontás kiszedett fal						-----	-----+	
A/1.szelv.1. gödör			-----					
A/1. 1-2.ány				+		+	+	
A/2-4 kőépület		+	+	+-----	?	+-----	-----+	
A/3 edényégető kemence		-----	-----					
B/1.szelv. 3. gödörkomplexum		-----		+				
B/2.szelv. ÉK-i gödör		-----	----?					
B/2 gödörház			+	-----				
B/3-4-5. gödörház			+-----	+				
B/3-4-5. kőoml. égésréteggel				-----+	-----+	----- +	-----+	
B/6 kőfal						-----	-----+	
B/6 gödör			-----+					
B/7 ÉK-i gödör		-----						
B/7 gödörház			+	-----+				
B/7 alsó kőép.			+-----					
B/7 felső kőép.				+	-----	-----	-----+	
B/8 falsarok				-----+				
B/9 elszántott kőép.			+-----	-----+				
„C” terület „A – C”fal (C/3, 4, 11, 12. és J/3a.szelv.)			+	+-----	-----+	-----	-----+	
„C” terület B fal (C/11-12.szelv.)			? ----	-----	?			
C/1-1a.felső kőoml.				+		-----	-----+	
C/1. É-i falkiszedés melletti gödör			-----+					
C/1a déli gödör			-----+					
C/2 „a-g” gödrök						-----	-----+	
C/6, 1.gödör			-----+					

C/6-7 kőoml.							+	
C/7.szelv.						+		Csont váz
C/8. gödör			-----					
C/9 DK-i sarok	+	-----	?					
C/9 ÉK-i falsarok				?	-----	-----		
C/10 kőoml. és falkiszedés					-----	----	-----	
C/11.1.obj.	+				-----	-----	-----	
C/11.2. obj. =C/12.1. obj.				-----	-----	-----	-----	
C/11.szelv.3. gödörház			----- +	?				
C/11.szelv.4.gödör			-----					
C/12. cölöplyukas építmény			-----	-----	----- ----			
C/12.szelv. 1.ány.								csont váz
C/tárolóvermek: 13,14,16,17,18,19, 21,22,23,24,25,26. obj.	-----							
C/14a falkiszedés				?-----	-----			
C/15. 1- 2.gödörház			-----					
C/27. kemencék	?----	-----						
C/28.1.gödörház	?	-----						
C/28. kemence alatti gödör	-----							
C/28.szelv..2-6,8. gödrök		-----	-----					
C/28.7.gödör								Bron zkor
D/142-152. és 240-242.gödrök			-----					
E/5 kemence		?	-----					
E/1-4. cölöpház			-----+	-----+				
E/1-1a: I.kőép.			-----+	+			+	
E/II.kőép.				+	-----	-----	+	
E/III. kőép.				+	?	-----+	-----+	
E/2.szelv. gödörház			-----+	+				
E/2 felső kőoml.				+	-----	-----	-----+	
E/3.szelv. 1- 2.gödör			-----+					
E/4. 1.gödör			-----					
F/1 ház		----+	-----?					
F/1 felett elszántott kőép.							-----	

F/2 gödör				-----+				
F/3 gödör				-----				
F/4 ház				-----+				
F/5 ház			+	-----+	-- ?			
F/5 műhely		?-----	-----+	+				
F/5.szelv. 1.obj.			-----+	+				
F/5-5a.szelv. felső kőép.				+	-----	-----		
F/5.szelv. 2 gödör								Bronz kor
F/6 ház		-----	--?					
F/7, 8, 17.gödrök				-----				
F/9,10. kőoml.			?	-----	-----			
F/11 kőoml.				-----+	-----			
F/12, 13. kőoml.			-----	-----				
F/14,15 kőfalak				-----+	-----			
F/16 kőoml				-----+				
F/16. alsó patiosos szint		-----	?					
F/18. I.kőépület			-----?	+				
F/18.II. kőépület				----- - - +	-----			
F/19.1.obj.I.ház			-----+					
F/19.1.obj.II. pince				+-----				
F/19.2.kemence			-----	-----				
F/19.szelv.3-4.gödör			-----	---?				
F/19. 5.gödör			-----	---?				
F/19. felső kőép.						-----	----+	
F/20-21 kőfal			-----	-----?				
F/22 alsó patiosos ház			-----+	-----				
F/22 kőépület				?	-----	-----	-----+	
F/23 1.fal				-----+	---?			
F/23a 2-3.fal				-----+	----?			
F/23a agyagtéglás ház			+-----	?				
F/23b patiosos felszíni ház			+	+-----				
F/23b. K-i gödörház				+-----				
F kőép. 1.hely. alsó patiosfalú ház			+ -----					
F/K 5.szelv. 4.fal alatti gödör								bronz kor
F/K 13.szelv. lósír			--?					Avar ?
F/kőép.10,11-15.szelv.agyagpad			+ ----					

lós ház								
F/Kőép. I. periódus			+	+-----	-----+	,-----	-----+	
F/kőép. II. periódus				+	+-----	-----+	-----+	
F/K 11-15-10-14. szelv. gödörház								bronz kor
F/K szórványok								avar
G/1. hombáredény ld. G/31.1.obj.	-----	-----						
G/2,3,4,7,8,20 kemencék			+-----					Avar
G/5 gödör	-----							
G/8 kőfal				-----	----?			
G/9 kőfal			----+	-----	+			
G/10 faloml.			-----+					
G/11 gödör			-----					
G/11a gödör			----?				+	árpád kor
G/12 árok			-----					
G/16. kőfal				-----+				
G/17-a-b-c-d-e felszíni cölöpház			-----+	----+ ?				
G/17. 5.gödör				+		-----		
G/17.9. gödör	-----	-----						
G/17, 10.gödör		-----	-----					
G/17b. 12.gödör		-----	-----					
G/17b. 15.gödör		-----		+		----		
G/17b. 3. fala alatti gödör		-----						
G/17 kőépület				+-----	-----	-----		
G/17. 1.gödör								Bronz kor
G/19. gödörház		-----+	-----+					
G/19.2. kemence			-----	?				
G/21 kőfal				?	-----	?		
G/21a felső kövek s sírok								Avar, középkor
G/21a ház			-----+					Avar
G/22 kemencék			-----	---?				
G/22 szórv.								avar
G/23 DK-i tárolóverem	-----	-----						
G/23.gödörház			+	-----+	?	?	+	
G/23 felső kőoml.						-----	-----+	
G/23 sírok								Avar
G/24 kövek							----+	

G/25 kőoml.					-----	?		
G/26 kőfal			-----+					
G/27 ház			-----+					Avar
G/28. kőfal				----- +	-----	-----	----- ?	
G/28. gödörház			-----+	-----+				
G/29.1. gödör	?	-----						
G/29. 2.kemence					-----	-----	-----	
G/29.3. ház			-----+					
G/30.1.gödörház		-----	-----+					
G/30.2. obj.								Bronz kor
G/31.1. gödörház	+-----		+					
G/31.2.gödör	-----	-----?						
H/1 ház kemencével	+-----	-----	+					
H/1 kőfal				-----+				
H/2 gödör	-----							
H/2 gödörház		-----	-----+	?				
H/2 kőfal					-----	-----	----- +	
H/kőép. I.periódus				-----+	-----+	-----	:-----+	
H/kőép. II.periódus					-----	-----+	-----+	
H/3. gödör	+-----	-----?						
H/3a 1 gödör		-----						bronz kor
H/3a 2.gödör		-----						
H/3a-2 cölöpszerkezetes épület				-----+	-----?			
H/4-a-b-6. cölöpház				-----	-----			
H/4.1.ház			-----?					
H/4a ÉNy-i gödör								Árpád kor
H/4a 7.fal alatti gödör		-----	-----?	+				
H/4b-8- 9.gödörház	+	?	+-----	-----+				
H/5-6. gödörház		-----	-----			+		
H/5a-7 cölöpház			-----?					
H/5 ÉNy-i része							+	
H/5a szelv. Alsó gödrei	-----	-----						
H/6.szelv. gödör			-----					
H/7.szelv. 1- 2.gödör		-----	-----					
H/8a szelv. K-i gödör			-----					
H/9a gödör								Bron

								zkor
H/10-a-8a cölöpház				-----?				
H/10. ÉK-i gödörház	-----	-----						
H/10. 4. „kuckó” alatti gödör								Bron zkor
H/11-12. oml. Alatt			-----	-----?				
H/13 gödör			-----+	+				
H/13. cölöpök			+	-----+				
H/13.szelv. 15. fal alatti gödör								Bron zkor
J/1,2, falak				?-----	-----	-----		
J/3 kőépület				-----+	-----+	-----	-----+	
J/3a fal alatti gödör		-----	-----					
J/3a „C” fal				-----+	-----	-----+	-----+	
J/5 gödörház			+			-----	-----+	
J/5 kőomladék							+	Avar ?
J/5 sírok								Avar ?
J/5 déli gödör								Árpá dkor
J/6-13 kövezett út				+-----	-----	-----	-----+	
J/8-12 kövek alatti obj.			-----	-- ?				
J/9. 1. gödörház				?	-----	-----		avar
J/11. 1-2.gödörház			-----?					
J/14.1. gödörház			-----	-----?				
J/14.2. gödörház		-----	--- ?					
J/14., kőépület I.			-----	-----	-----	?		
J/14. kőépület II.				-----	-----	-----		
J/15.szelv. 1. gödörház				?-----	-----	-----		
J/15.szelv. kőomladék							-----+	
J/16. kőfal				?-----	-----	?		
J/16 gödör			-----					bronz kor
J/17.1.gödörház			-----	+			+	
J/17 felső kőoml.							-----+	
J/18. kőfal				?-----	-----	-----		
J/19 kőoml.				?-----	-----			

# PÁTY – Terminal 1997-es ásatás érmeinek értékelése

Torbágyi Melinda

A római telepen 188 db érem került elő. 185 db római kori, ebből 181 db értékelhető az éremforgalom vizsgálatához. 1 db X. századi bizánci bronzpénz és 2 db újkori magyar pénz a Habsburg uralkodók időszakából.

A római kori érmek az Augustus kortól a IV. század végéig folyamatosan jelen vannak, bár az egyes korszakok különböző intenzitással reprezentáltak. Első pillantásra meglepőnek tűnik a korai, Iulius-Claudius dinasztia idejéből való érmek gyakorisága. A teljes leletanyagnak mintegy 10%-t teszik ki. Köztük 6 db köztársaság kori denár magáról a településről származik. A telep közeléből került elő egy kelta quinar is. Összehasonlításként megvizsgáltuk néhány kelet-pannoniai telep éremanyagát: Tác és Dunaújváros vicusai, a tokodi telep, a bajóti és a Héreg-Jásdhegyaljai villák. A két nagy, régészeti jól feltárt vicus éremanyagának Iulius-Claudius kori része még az 1%-ot sem éri el, ami érthető is, mivel egyik sem létezett a Kr. u. I. század közepe előtt. A bajóti villa sem lehet korábbi a 3. századnál, éremanyaga ezt tükrözi, egyetlen érem származik a szóban forgó időszakból. Tokod és Héreg-Jásdhegyalja területén ellenben szintén viszonylag sok korai érem ismert (közel 5%, illetve 3.5%). Mindkét telep kelta előzményekkel rendelkezik, Tokodról ismert egy köztársaság kori éremkincs is. Még feltűnőbb a korai érmek nagy aránya, ha csak a 260 előtti, tehát a nagy inflációt megelőző időszak pénzeinek arányában nézzük a Iulius-Claudius dinasztia korának pénzeit. A pátyi érmeknek 37.5% ebből az időszakból való. A biztosan későbbi keletkezésű Tác, Dunaújváros és Bajót esetében ez a korszak 4.76%, 3.50% és 6.25%. Tokod és Héreg-Jásdhegyalja esetében is csak 17.46% és 19.52%.

A Flaviusok időszaka meglepő módon alul reprezentált Pátyon, egy nagy visszaesés következik be. Az összes érmeknek alig több mint 1%-a való ebből az időszakból. Emelkedés figyelhető meg a Traianus - Hadrianus korszakban, de még ez is csak 5.52 %, azaz kb. a fele a Iulius-Claudius dinasztia érmeinek. Az Antoninus császárok időszaka megint nagyon gyér pénzforgalmat tükröz, az összes érmek alig több mint másfél százaléka való ebből az időszakból. A Severusok idejében figyelhető meg egy minimális felfutás, de csak a Traianus - Hadrianus kori, egyébként nem túl magas szintre. A táci vicus lényegében hasonló tendenciákat mutat, kivéve a Flavius kori növekedést, ami nyilván a település keletkezésével áll összefüggésben. A Dunaújvárosi vicus a katonai tábor létesítése kapcsán az első század végétől folyamatosan növekvő éremforgalmat tükröz a Severus kor végéig, gyakorlatilag párhuzamosan a castellum éremforgalmával. Tokod, Bajót és Héreg hasonló tendenciákat tükröz, mint Páty, eltekintve a Flavius kori visszaeséstől, ezeken a helyeken inkább stagnálás vagy minimális növekedés figyelhető meg.

A Severusokat követő időszak, az antoninianusok térhódításának kora megint egy visszaesés a pénzforgalom szempontjából és ez mindegyik vizsgált településen egyaránt megfigyelhető, még a Dunaújvárosi castellumban is.

A III. század közepét követő korszak mindenhol egy nagy ugrást jelent a pénzek mennyiségét illetően. Itt azonban figyelembe kell venni a nagyfokú pénzromlást. Gallienus egyeduralkodóján az ezüst antoninianusok már alig tartalmazzak ezüstöt, gyakorlatilag rézből készültek. Így a nagy mennyiségben kivetett, értéktelen pénzből mindenhová sok eljutott. (Dunaújváros esetében, ahol mind a vicus, mind a tábor esetében feltűnően magas ez a növekedés természetesen már nem csak erről van szó, hanem a katonaság jelenlétéről is! Bajóton pedig ekkor indulhat a villa.)

A Diocletianus pénzreformjával bevezetett nagyméretű és jó minőségű follisok mindenhol kisebb számban vannak jelen, mint a megelőző korszak rossz minőségű antoninianusai, illetve a következő, Nagy Constantinus időszak AE3-s méretű kisbronzai. A visszaesés egyedül

Dunaújváros esetében feltűnő mind a vicus, mind a tábor esetében, különösen azért, mert ezen a helyen a Nagy Constantinus korszak is feltűnően alul reprezentált.

Nagy Constantinus uralkodása Pátyon és a többi telepen is jelentős növekedést mutat a pénzek mennyiségét illetően a III. század második feléhez képest is. A Constantinus fiak időszaka pedig Pátyon és Dunaújvárost kivéve az összes több vizsgált telepen is a legkiemelkedőbb periódus a pénzek mennyisége tekintetében. Ez azonban megint csalóka, mert itt is inkább a pénz romlása, elértéktelenedése áll a növekvő mennyiség háttérében. (Egyedül a táci vicus esetében van szó valóban a település virágzásáról Gorsium történetének ismeretében. A táci vicus pénzeinek több mint fele ebből az időszakból való, és az előző korszakhoz képest közel hatszoros a növekedés.)

A Valentinianus korszak minden civil településen visszaesést mutat, még a dunaújvárosi vicusban is, noha ott a tábor éremforgalma felfelé megy ebben az időben. A tokodi éremforgalom növekedés pedig bizonyítással az ebben az időben épülő erőddel függ össze.

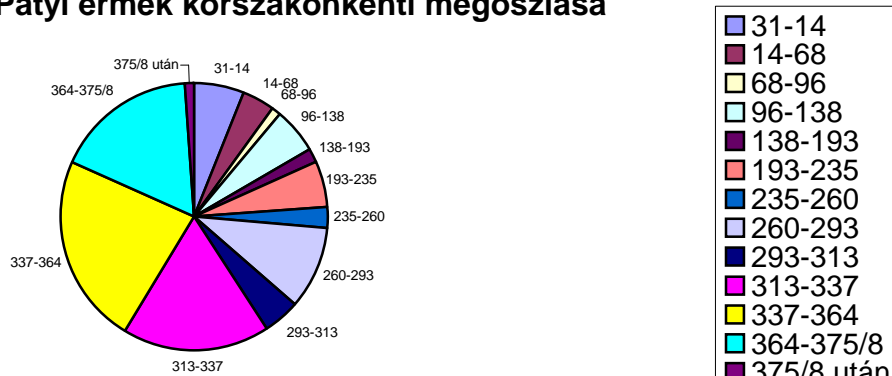
A pannoniai római éremforgalom, pontosabban érembeáramlás végét 375/8-ra teszi a kutatás, hiszen ezt követően minimális mennyiségű új veret került a területre. Pátyról is mindössze 2 db későbbi érem ismert (mind a kettő még 395 előtről való). A vizsgált telepek közül Tokodról és Héreg-Jásdhegyaljáról ismert 1-1 375/8 utáni rézpénz.

A pátyi telep éremforgalma alapján véve jól beleilleszthető a pannoniai éremforgalom általános tendenciáiba, kivéve a kezdetét. A telep az eraviszkusz terület nyugati részén fekszik, és ez az egyetlen pannoniai bennszülött törzs, amely római mintára és pénzláb alapján vert ezüstpénzeket. Továbbá a Borostyán út környékét leszámítva a Drávától északra egyedül Északkelet-Pannoniában, nagyjából az eraviszkuszok által lakott területről ismerünk köztársaság kori éremleleteket. A szomszédos Biatorbágyról is két nagy eraviszkusz és köztársaság kori denárokat tartalmazó kincslelet került elő a XIX. században. Az eraviszkusz pénzverés – bár pontos keltezése máig vitatott - jelenlegi ismereteink szerint nagy valószínűséggel az Augustus korszakra, annak is inkább az első felére tehető. A köztársaság kori denárleletek és az őket utánzó eraviszkusz pénzverés léte intenzív római kapcsolatokra utal. Ennek fényében értelmezhetőek a relatíve nagy számban előforduló korai érmek. Elgondolkodtató viszont, hogy a Iulius-Claudius dinasztia veretei kizárólag bronzpénzek, mégpedig meglehetősen kopott veretek. Köztudott, hogy egy érem verési ideje és egy adott, pláne a verde helyétől távoli, területen való felhasználása nem szükségszerűen esik egybe. A nemesfémről készült veretek forgalmi ideje az ókorban egyébként is hosszú, olykor évszázadokat is átível. A bronzokra ez kétségtelenül nem vonatkozik, de éppen tárgyalt korszakunkban, a Iulius-Claudius dinasztia idején jellemző volt az aprópénz, a nem nemesfém pénzek hiánya, és ezért a korábbi veretek hosszú ideig forgalomban maradtak, sok esetben ellenjegyezték is őket. Augustus uralkodása idején, Kr. e. 23 és Kr. e. 6 között még óriási mennyiségben bocsátották ki az ún. triumviri monetales vereteket, de az ezt követő 10-15 évben alig adtak ki új bronzpénzeket. A bronzpénz hiányát jelzi, hogy már ebben az időben ellenjegyezték a korábbi kibocsátásokat. Tiberius uralkodása idején a Divus Augustus és Agrippa sorozatoktól eltekintve szintén csekély mennyiségű volt a bronzverés, és az ő uralkodása alatt is volt egy jó 10 éves időszak, amikor a bronzverés szünetelt (22/23-30/34). Ezeken a pénzekon is gyakran találkozunk ellenjegyekkel. Claudius uralkodása idején pedig számos korabeli bronzpénz utánzattal találkozunk, amiket félhivatalos, az aprópénz hiány enyhítésére szolgáló vereteknek tekintenek a kutatók. Továbbá ebben az időben is gyakori a régebbi bronzveretek ellenjegyzése. Nero sem veretett bronzpénzeket egészen a 64-es pénzreformig, ellenben intenzíven ellenjegyeztette a korábbi kibocsátásokat. Mindebből pedig az következik, hogy a szóban forgó kora császárkori bronzérmék kiverésük után évtizedekkel később is idekerülhettek. Augustus és Tiberius pénzei lehetnek akár a Claudius vagy Nero kori pénzforgalom részei is. Az Augustus és Tiberius korszak bronzpénzei megtalálhatóak a



Claudius korban létesített katonai táborok területén illetve környékén, mint Budapest-Bem tér, avagy Tác, sőt még a Flavius kori Intercisa castellumában és vicusában is. Ezeknek ismeretében tehát nem árt óvatosan bánni ezen kora I. századi bronzpénzek kronológiai értékelésével. Mindenesetre az I. század közepe táján még a legóvatosabb becslések szerint is idekerültek ezek az érmek és a település teljes éremanyagának nem jelentéktelen részét képezik. Jelentőségüket növeli az a tény is, hogy ennek a korszaknak az éremanyaga Kelet-Pannónia területén nagyon csekély. A korábbi numizmatikai kutatások a római éremforgalom indulását Kelet-Pannónia területén ezek alapján legkorábban Nero, de még inkább a Flaviusok

**Pátyi érmek korszakokénti megoszlása**



korától számították. Az utóbbi évtizedek éremleletei alapján azonban egyre inkább úgy tűnik, hogy finomítani kell ezt az általános képet, Északkelet-Pannónia vonatkozásában mindenképpen. Aquincum és tágabb környéke területén egyre több korai, Iulius-Claudius kori érem kerül elő. Éppen ezért nagyon aktuális lenne az aquincumi éremanyag teljes feldolgozása. Mindenesetre a végső szót a kora római éremforgalmat illetően Kelet-Pannónia területén még távolról sem mondhatjuk ki.

Az ezt követő időszakokban a pátyi éremanyag az éremforgalom igen csekély intenzitását mutatja, ami egy kis település esetében nem is meglepő. Feltűnő azonban az Antoninus császárok érmeinek hiánya, hisz ez a korszak, főként Marcus Aurelius uralkodásának ideje Pannónia pénzforgalmának általános felfutását jelenti, bizonyosan a háborús események kapcsán ideáramló pénz miatt. A Severus korszak egy minimális növekedést mutat az éremforgalomban Pátyon is, ami általános jelenség Pannoniában. Ezt követően pedig végig jól illeszkedik a pátyi éremforgalom képe az általános pannóniai tendenciákba.

## Kézzelformált kerámia

Horváth Friderika

Páty bennszülött telepének anyagából 1610 darab kézzel formált töredéket elemeztünk, melyek többnyire késő kelta - római kori leletösszefüggésből származtak. A leletanyag felvétele során azonban számos esetben azzal szembesültünk (a lelőhely teljes felületén, nagyobb számban azonban a F, G és J felületeken), hogy a kelta és római kori töredékek avar leletanyaggal keverve kerültek felszínre. Ebből eredően a kézzel formált kerámia általunk elemzett két korszakhoz történő besorolásakor, főként a díszítetlen töredékek esetében bizonytalansági tényezőkkel kellett számolnunk.

A 2003. évi eredmények felhasználásával a témában előadás hangzott el az *Agyagművesség évezredei a Kárpát-medencében* témájú iparrégészeti konferencián, *Római kori bennszülött kerámia* címmel.

Megfigyeléseink azt támasztják alá, hogy a bennszülött kerámia primer jellemzőjének tekinthető lokális jelleg; vagyis az a technológiai hagyomány, ami alapján az egyes kulturális körzetek kiterjedését meghatározhatjuk, továbbá a hagyomány továbbélését és a kultúraváltás kérdéskörét, valamint az egyes területek közötti kölcsönhatásokat vizsgálhatjuk, öt fő tényezőben ragadható meg: formaadás, funkció; soványítás; égetés jellege; felületkezelés; díszítés.

A felvett leletanyagot, az előbb említett szempontrendszer követve három, hasonló módszerrel elemzett lelőhely anyagával vetettük egybe (Tokod, Úny, Albertfalva). Vizsgáltuk továbbá, az elsődleges funkció és a fő soványító komponensek megoszlását, a funkció és a funkcionális használatot megerősítő másodlagos nyomok mennyiségi viszonyát, a funkció és a díszítőmódok közötti összefüggéseket.

A lelőhelyek közötti eltérések nem pusztán regionális jegyekre vezethetők vissza. A pátyi bennszülött telep bronzkori előzmények után a késő kelta időszakban jött létre, ami a római kori foglalatot követően, majd a népvándorláskor évszázadaiban is továbbélt. A római foglalat a belső pannoniai telepek mindennapjait az általa közvetített anyagi kultúra tekintetében idővel megváltoztatta. A késő kelta és a római kori töredékek elkülönítését megkönnyíti, hogy a kézzel formált edények formai prototípusául az egyes korszakok korongolt edényei szolgáltak. A korszakváltás elsősorban a formakincsben és a formaadásban jelentkezik, ami a díszítőmódok átalakulását is magával hozta.

A kézzel formált edények formaspektrumát funkcionális szempontból vizsgálva megállapítható, hogy valamennyi töredék a használati, főzőedények közé sorolható.

A kézzel formált edények főzőedényként való használatát, és egyben a korongolt edénykészlet melletti létjogosultságukat erősítik meg a másodlagos nyomok. Az anyag közel 80 %-a másodlagosan égett. Kétséget kizáró adatot szolgáltatnak azok a másodlagosan égett töredékek, melyeken elszenesedett ételmaradványt figyeltünk meg, továbbá némely esetben az edények külső falán a néprajzi párhuzamokból ismert (lakodalmas edények) agyagtapasztás látható (a másodlagosan égett töredékek 6,5 %-a).

Az ún. dák csészék főzőedényként való használata mellett szólnak azok a darabok is, melyek belső felületén ugyancsak ételmaradványt regisztráltunk. Az átnézett anyagok a fenti forma etnikus tartalmának tagadása mellett érvelnek, a késő kelta időhorizont általánosan elterjedt formájáról van szó.

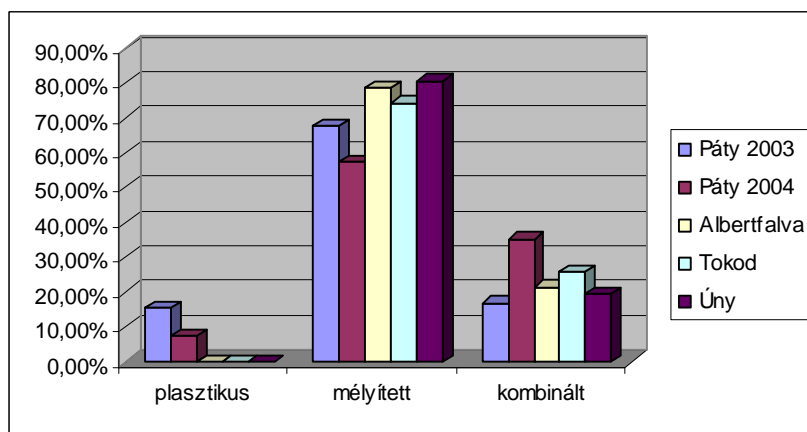
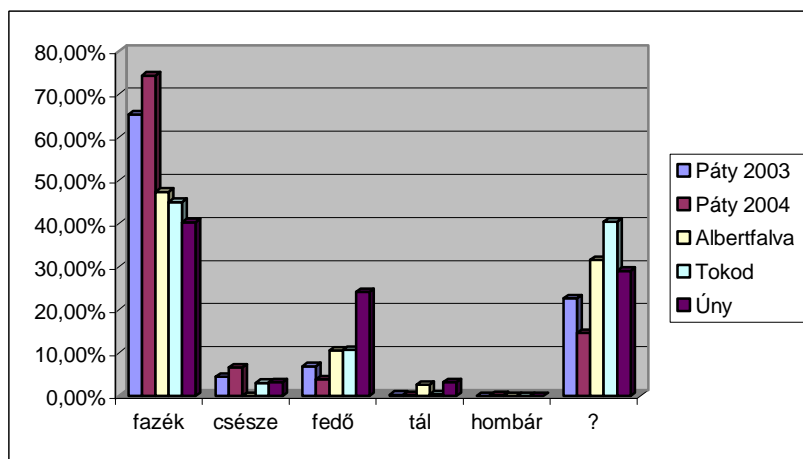
A fedők formai jellegükénél fogva is a fazekak főzési funkcióját támasztják alá, melyek  $\frac{3}{4}$ -e szintén égési nyomokat hordoz.

A kelta-római kultúraváltás a fenti lelőhelyen a soványítóanyagok alkalmazásában is érzékelhető, az agyagszemcsés soványítás a késő kelta időszak sajátja, a meszes tartalmú közzettel való soványítás pedig a római kor évszázadaiban erőteljesebb, mint az azt megelőző időszakban.

A díszítésmódok ugyancsak korszak és területjellemzők, a plasztikus díszítómódok kizárólag a La Téne kultúra sajátosságának tekinthetők, a 2003-as anyaghoz képest ezek aránya a 2004-ben felvett anyagban némileg csökkent, ugyanakkor jelentősen nőtt a kombinált díszű edények mennyisége, ami a mélyített díszítésekkel együtt mindkét tárgyalt korszakban megtalálható, a római kor fazekasai azonban az utóbbit gyakrabban alkalmazzák.

A bennszülött anyag általánosan a használati funkcióval összhangban, redukciósan égetett, a pátyi anyag a 20-25 %-os arányban oxidációsan égetett termékeivel kiemelkedik a már feldolgozott pannoniai lelőhelyek sorából.

Összegzésként megfogalmazható, hogy a bennszülött anyag lokális jellege az edények formai jegyeiben, és az alkalmazott díszítésmódok tendenciájában megnyilvánuló különbségeket háttérbe szorítva, a leginkább az egyedi soványítóanyag használatban érvényesül. A pátyi lelőhely közetes-agyagszemcsés soványításával önálló kerámia-körzetet alkot.



## Terra sigilláták Gabler Dénes

A Páty-malomdűlői római kori telepen az 1997-ben és 1999-ben, Ottományi Katalin által vezetett feltárások során 490 terra sigillata került elő; ha ezt a mennyiséget az 1981 és 1984 években végzett leletmentések anyagához hozzáadjuk akkor kiderül, hogy a telepről összesen 610 sigillatát ismerünk. A jóminőségű importáru itt tehát jóval nagyobb mennyiségű mint amennyi a többi pannoniai telepen vagy akár a borostyánút menti villák anyagában fellelhető. Az importált kerámia jelentős mennyisége Pátyon feltehetően azzal hozható összefüggésbe, hogy a telep a Poetovio-Savaria-Aquincum útvonal Floriana-Aquincum szakasza mellett fekszik. Annak ellenére, hogy a település élete a római foglалás előtti idősakra is visszanyúlik és a Kr.u. I.században folyamatos, ebből az évszázadból sigillatát nem ismerünk. Mindössze egyetlen Consp.39/43 formájú tálka képviseli az északitáliai műhelyeket; a legkorábbi példányt tehát az I-II.sz fordulójára, Domitianus-Trajanus uralkodásának idejére keltezhetjük.

Kevés az északitáliai sigillatákkal egykorú délgalliai, la graufesenque-i sigillata is; a két kampány során 4 példány került elő, ezek közül 2 reliefdíszű, 2 pedig tányér (Drag.18) ill. pohár (Drag.27) forma. A korai, I.századi kerámia hiánya valószínűleg azzal magyarázható, hogy a kőépületek feltárása során nem érték el a korai rétegeket, telepjelenségeket. Ennek ellenére feltűnő, hogy másodlagos helyzetben, későbbi feltöltésekben sem lelhető fel a korai áru, míg a Kr.e. I.sz-i ill. a Kr.u. I.sz-i megtelepedést összesen 26 római érem és egy kelta quinar bizonyítja. A korai típusok általában megtalálhatók az Aquincum környéki táborokban, telepeken. A hasonló mértékben kutatott budaörsi telepen vagy az érdi feltárások során talált, aránylag nagy mennyiségű itáliai áru azt igazolja, hogy a kereskedelmi kapcsolatok ezzel a területtel már a római uralom elejétől (sőt esetenként már azt megelőzően is) élénkek voltak. A kerámiaimport a II.sz közepső harmadától jelentős, amit 108 középgalliai sigillata bizonyít. Az áruforgalom élénkülése feltehetően Aquincum Hadrianus kori municipium-rangra emelésével hozható kapcsolatba. A dombordíszes és a díszítetlen középgalliai sigillaták aránya nagyjából azonos (47:48). A leletek közül a legkorábbi példány a Martres-de-Veyre-i X-6 (Catul) fazekashoz köthető. A többi reliefdíszű edény az Antoninus kori lezouxi műhelyekből: Cinnamuséból vagy Paternuséból került ki. Paternus II edényén a bélyeg is olvasható. A díszítetlen edények 2/3 a tányérforma (Drag.18/31), 1/3 a pohár (Drag.33 ill. egy Drag.27). Anyagunkban, ugyanúgy mint a pannoniai telepek többségén, legnagyobb számban a rheinzaberni áru található meg. 295 rajnai sigillatát ismerhettünk fel; ez a teljes anyag 60,2 %-át teszi ki. Ebből 138 dombordíszes edény, amelyből 51-et lehetett officinához ill. szériához kötni. Közülük legkorábbi az Antoninus kori Cerialis csoport. A rheinzaberni sigillaták közül 5 keltezhető a 166-180 évi markomann háború előtti és 28 a 170/178 évek utáni idősakra. 13 töredék pontosabb besorolására nem volt lehetőség. A Marcus háborúkat követően hatszorosára növekvő leletanyag a Severus kori konjunktúra időszakára tehető; ez feltehetően a telep életében is a fénykor lehetett; talán ekkor emelhették a kőépületeket is. Kevés példány képviseli a III.sz közepső harmadát is (Victor I, Iulius II-Julianus I stb.), ami azt jelzi, hogy a Severus kor után visszaesés következhetett be. A rheinzaberni sigillaták esetében is megközelítőleg azonos a dombordíszű és a díszítetlen áru mennyisége (142: 119). Utóbbinak túlnyomó része tányér (93 db Drag.31 és Drag.32 valamint Lud Tb típus), kisebbik részük pohár (17 db Drag.33), tálca (1 db Drag.39) és palack (6 db Drag.54). Egyetlen példány képviseli anyagunkban az elszászi Ittenweilert; ez a tál az Antoninus kori Cibisus műhelyhez köthető. Két tál származtatható az Augsburg közelében lévő Schwabmünchen II fazekastelepről, amely feltehetően a III.sz első harmadára keltezhető. 23 sigillata képviseli a Severus kori westerndorfi manufaktúrát, amelyben a Comitalis csoport túlsúlya figyelhető

meg. Kevés a Helenius körhöz köthető áru és mindössze egy példány képviseli az Onniorix műhelyt. A III.sz középső harmadára keltezhető pfaffenhofeni gyárban 3 db készült, míg egy edény a III.sz második felében ill. a IV. sz-ban működő északafrikai műhelyek egyikéből kerülhetett a telepre. 10 különböző manufaktura termékét ismerhettük fel az I/II sz fordulójától a IV. sz elejéig terjedő időszak anyagában; ennek döntő többsége a Severus korra keltezhető.

## Jelentés Páty – 9.lh. állatcsontanyagáról

Körösi Andrea

Az ásatás során nagy mennyiségű állatcsont került elő. A lelőhelyről 8 háziemlős: szarvasmarha (*Bos taurus* L.), juh (*Ovis aries* L.), kecske (*Capra hircus* L.), sertés (*Sus scrofa domesticus* Erxleben), ló (*Equus caballus* L.), szamár (*Asinus asinus* L.), kutya (*Canis familiaris* L.), macska (*Felis domestica* Briss.), 2 háziszárnyas: házi tyúk (*Gallus domesticus* L.), házi lúd (*Anser anser domesticus* L.), valamint 10 vadállat: őstulok (*Bos primigenius* Boj.), gímszarvas (*Cervus elaphus* L.), őz (*Capreolus capreolus* L.), vaddisznó (*Sus scrofa ferus*), farkas (*Canis lupus* L.) róka (*Vulpes vulpes* L.), mezei nyúl (*Lepus europaeus* Pall.), vadmadár, hal és mocsári teknős maradványait lehetett megkülönböztetni. A halcsontok nagy része a tőponty (*Cyprinus carpio*) maradványai voltak.

A lelőhelyen 8377 db csonttöredék került elő. A kutya, macska csontjainak és a ló csontvázainak kivételével, másodlagos helyen felhalmozódott konyhai hulladék. Az állatcsontanyag töredékes, de sok a mérhető csont. Az előkerült csontanyag 98,19 5-a (8225 db) háziállattól származik. Rendkívül kevés csontmaradvány került elő a vadállatoktól, mindössze 0,78 %-a (65 db). A csontleletek 1,04 %-ának (87 db) anatómiai és faji besorolása rendkívüli töredékessége miatt nem volt lehetséges. A három gazdasági haszonállat maradványa az összes háziállat leletnek a 72,7 %-át (5981 db) teszi ki. A háziállatcsontok legnagyobb részét a szarvasmarha csontok adják: 40,78 %-ot (3416 db). Ez a magas arány más római kori lelőhelyekre is jellemző. Második helyen a kiskérődzők állnak 17,40 %-val (1458 db). Ebből 2,06 % (173 db) tartozik biztosan a juhhoz és 0,14 % (12 db) a kecskéhez, de valószínűleg a kiskérődző csontok is juh csontmaradványai voltak. Hasonló a sertések aránya is: 13,22 % (1107 db). Kiugróan magas az előkerült lócsontok száma, 12,36 %, (1035 db), de ezt az előkerült csontvázak okozzák. Ugyanezt mondhatjuk el a kutyáról, mely 12,32 %-val (1032 db) van jelen a csontanyagban. A lelőhelyen előkerült még szamár és macska csont is, arányuk 0,08 % -0,08 %, (7-7 db). A lelőhely állatcsontanyagából viszonylag kis számban, 1,95 %-ban (163 db) kerültek elő háziszárnyas csontjai, ebből a házi tyúk csontok 1,84 %-ot, (154 db), és a házi lúd csontok 0,11 %-ot (9 db) tesznek ki.

A rendkívül kevés vadállatcsontban minden a korra jellemző nagyvad jelen van. Egyik sem éri el a fél százaléknyi mennyiséget sem. Közülük kiemelkedik a gímszarvascsontok mennyisége, 0,33 % (28 db). Hasonló mennyiségben kerültek elő az őstulok 0,06 % (5 db), a vaddisznó 0,06 % (5 db), az őz 0,05 % (4 db), a mezei nyúl 0,05 % (4 db), a farkas 0,04 % (3 db), a tőponty 0,04 % (3 db). Egy csonttal képviselt a róka, 0,01 %.

### Az állatok rövid zoológiai jellemzése

#### Szarvasmarha:

A lelőhelyen 3416 db (40,78%) csontja került elő. Anatómiailag egyenletesen oszlik meg a koponya-, a törzs-, a mellsővégtag-, és a hátsóvégtagrégió között. A csontok 20,3 %-a (693 db) a koponya, 21,5 %-a (735 db) a törzs, 26,3 %-a (897 db) a mellső végtag, és 27,8 %-a (948 db) a hátsó végtag területéről származik. Maradványainak mindössze 4,1 %-a (139 db) került ki az ujjcsontok közül. A koponya területéről főként az állkapocs és a fogak, valamint a fogakkal összefüggő arckoponya csontjainak mennyisége jelentős. 23 db szarvcsaptöredék is előkerült. A szarvcsapok rövid szarvú, kis szarvcsapátmérőjű egyedekre utalnak. A fejél gyakran búbos, ritkábban egyenes. A törzs területéről legtöbb az előkerült bordák száma, de nagy a csigolyacsontok mennyisége is. Mind a mellső, mind a hátsó végtag területén az értékes, húsos régió csontjainak túlsúlya figyelhető meg. A mellső végtagnál a scapula-humerus-radius-ulna csontok tartalmazzák a legtöbb húst. Ennek aránya 81 %, míg az inas,

húsmentes részek (metacarpus, carpale-k) aránya csak 19 %. A hátsó végtag esetében ez az arány kicsit módosul, de itt is a húsos csontok mennyisége lényegesen nagyobb. A pelvis-femur-tibia csontok tartalmazzák az értékes húst, aminek az aránya 64%. Az inas, ún. „száraz” csontok aránya 36%. Az ujjpercek száma kevés, ami jelzi, hogy nem kerülnek konyhai felhasználásra. A sok mérhető csont alapján elmondható, hogy a postcranialis csontok között kicsi, közepes és nagy méretű egyaránt előfordul. A kistestű egyedek mellett az erőscsontozatú, magas testmagasságú egyedek is jelentős mennyiségben képviseltek. A csontok között több fiatal egyed (1-2,5 év) maradványa is előkerült. A számított marmagassági értékek Matolcsi (1970) módszerével 1092 mm (növendék állatok) és 1451 (bika) mm közé esik.

#### Kiskérődzők

A kiskérődzők mindkét faja előfordul. Az 1458 db csontból mindössze 7 db tartozik kecskéhez. Az előkerült csontok anatómiai megoszlása alapján, hasonlóan a szarvasmarhához, elmondható, hogy az ujjcsontok kivételével (1%, 16 db) a koponya-, a törzs-, a mellső és hátsó végtagrégió között viszonylag egyenletesen oszlanak meg. A koponya csontok 20,4 %-ot (295 db), a törzscsontok 19,9 %-ot (287 db), a mellső végtag 27,6 %-ot (399 db) és a hátsó végtag 31,1 %-ot tesz ki. A juh koponyák között szarvatlan és szarvált egyedek is megfigyelhetők. A szarvcsapok vastag bázisú, csavart csigás formájúak. Gyakran a koponyáról a tövében hasították le. A koponyát több darabra vágják. A törzscsontoknál a bordák mennyisége kiemelkedő. A végtagcsontoknál itt is a „húsos” csontok mennyisége a jelentős, akár csak a szarvasmarhánál. Mellső végtag esetében a scapula-humerus-radius arány 75,4% (301 db), a „száraz” csontok aránya 24,6% (98 db). Hátsó végtagnál a „húsos” csontok (pelvis-femur-tibia) aránya 67 % (301 db), az inas, hússzegény rész 32 % (148 db). Sok egyd fiatal korban került leölésre, ami a prémhasznosítást jelzi. A mérhető csontok alapján az egyedek vékony csontozatúak és kis testméretűek voltak. Teichert módszerével számolt marmagasságuk 565 mm és 771 mm közé esik. Ez utóbbi egy nagy méretű kos csontja.

A kecskecsontok egyenes, szablya alakú szarvcsapok és metapodiumok.

#### Sertés

1107 db csontja került elő. Anatómiai megoszlására jellemző a koponya, és a mellső végtag magasabb aránya. A koponyacsontok magas aránya, 28,8 %-a (319 db), jelzi annak konyhai felhasználását, ellenben hiányoznak az ujjpercek, mindössze 2 %-ot (22 db) tesznek ki, pedig a sertés esetében ez a rész is felhasználásra kerül. A mellső végtagot szinte teljesen a húsos csontok teszik ki, arányuk 92,5 % (297 db), a kevesebb húst tartalmazó csontok ezen a lelőhelyen csak 7,5 %-ot (24 db) adnak. A hátsó végtag esetében is hasonló arányt lehet megállapítani, a húsos régió 86,8 % (190 db), a száraz régió 13,2 % (29 db). Kevés mérhető csontja közepes és nagy testméretű egyedeket jelez. Marmagasság számításra az ép postcranialis csontok hiánya miatt nem volt lehetőség. Az egyedek között magas volt a fiatal korban (0,6-1,5 év) leöltek aránya. Az egyedek között legalább 5 kan különíthető el.

#### Ló

A lócsontok rendkívül magas számát az előkerült teljes csontvázak okozzák. Az osteometriai adatok alapján zömmel kistestméretű, karcsú csontozatú lovak voltak, de jelen van egy közepes testméretű típus is. Az egyedek között több fiatal korú volt. Marmagasságuk 1060-1460 mm közé esik. Köztük 3 egyed marmagassága metacarpusuk alapján 1060 és 1150 mm közé esik. Ez rendkívül alacsonynak számít. A metatarsusok alapján azonban marmagasságuk magasabb, ezért a csontvázak többi postcranialis csontjából számolt marmagasságok figyelembe vételével feltételezhető, hogy ezek a lovak rövidebb mellső lábbal rendelkeztek,



ami a hegyvidéki állatokra jellemző tulajdonság. Illetve előfordulhat, hogy ezek az állatok öszvérek lehettek, melyek marmagassága a szamarak és a lovak közé esik. Ennek eldöntése további vizsgálatot igényel.

#### Szamár

A lelőhelyről 7 db szamár csont is előkerült. Más római lelőhelyeken is előfordul.

#### Kutya

A magas kutya csontok száma az előkerült sok kutya csontváznak köszönhető. A pátyi kutyaokról elmondható, hogy 3 különböző testméretű egyedek alkották. Megfigyelhető egy nagytestű, erőscsontozatú juhász kutya, egy közepes testméretű, feltehetően vadász kutya, és egy kisebb testméretű, feltehetően szintén juhászkutya. A koponyák morfológiai vizsgálata szintén a fenti felosztást igazolja. Római lelőhelyeken gyakoriak a nagy testméretű juhász és a közepes testméretű vadász kutyák, de ismertek az ún. „luxus” kutyák is. A Pátyon talált kis testméretű kutyák nem tartoznak a „luxus” kutyák csoportjába.

#### Baromfiak

A baromfiak közül két faj a házi tyúk és a házi lúd maradványai kerültek elő. Mindkét faj egyedei kis testméretűek voltak. A házi tyúk 6 koponyája is előkerült.

#### Vadak

A vadászat ebben a korban alkalmi jellegű tevékenység. A korra jellemző vademlős fauna minden tagja jelen van. Az őstulok ebben az időben ritka nagyvad. A lelőhelyről mérhető egy mérhető baloldali szarvcsaptöredéke került elő. Ennek hossza: 540 mm. Átmérője: 129,5 x 87,3 mm. Bazális kerülete 350 mm. Méretei alapján bika lehetett. Legtöbb csonttal a gímszarvas képviselt (28 db). Ennek nagy része agancsának töredéke, valamint végtagcsontja. Az őznek csak agancstöredéke került elő. A vaddisznó egy hatalmas méretű kan volt. Mind a négy fajnál elsősorban húsát hasznosítják. Érdekes az előkerült 3 farkascson, ami egy koponya és a hozzátartozó két állkapocs. A farkas ebben az időben még élt hazánk területén, csúcsragadozó. A rókát prémjéért vadászták. A mezei nyúl hús- és prémvad is.

#### Halak

Az előkerült halcsontok a tőponty koponyájának töredékei. Száma rendkívül kevés. A halcsontok ennél jóval nagyobb mennyisége jellemzi a római lelőhelyek állatcsontanyagát.

<b>Fajok/species</b>	<b>csontszám (db)</b>	<b>százalék (%)</b>
Szarvasmarha - Bos taurus L.	3416	40,78
Kiskéródzó	1273	15,20
Juh - Ovis aries L.	173	2,06
Kecske - Capra hircus L.	12	0,14
Sertés - Sus scrofa domesticus Erxleben	1107	13,22
Ló - Equus caballus L.	1035*	12,36
Szamár - Asinus asinus L.	7	0,08
Kutya - Canis familiaris L.	1032*	12,32
Macska - Felis domestica Briss.	7	0,08
<i>Háziemlős összesen:</i>	<i>8062</i>	<i>96,24</i>
Házi tyúk - Gallus domesticus L.	154	1,84
Házi lúd - Anser anser domesticus L.	9	0,11
<i>Háziszárnyas összesen:</i>	<i>163</i>	<i>1,95</i>
<b>Háziállatok összesen:</b>	<b>8225</b>	<b>98,19</b>
Őstulok - Bos primigenius Boj.	5	0,06
Gímszarvas - Cervus elaphus	28	0,33
Őz - Capreolus capreolus	4	0,05
Vaddisznó - Sus scrofa ferus	5	0,06
Farkas - Canis lupus L.	3	0,04
Róka - Vulpes vulpes	1	0,01
Mezei nyúl - Lepus europeus	4	0,05
<i>Vademlős összesen:</i>	<i>50</i>	<i>0,60</i>
Egyéb vadmadár	1	0,01
Tópony - Cyprinus carpio	3	0,04
Teknős - Emis orbicularis	1	0,01
Hörcsög, földikutya	10	0,12
<b>Vadállatok összesen:</b>	<b>65</b>	<b>0,78</b>
Meghatározhatatlan	87	1,04
<b>Mind összesen:</b>	<b>8377</b>	<b>100</b>

